

LJUBLJANSKI PIVOVARJI OD XVI. DO XIX. STOLETJA

V L A D I S L A V F A B J A N Č I Č

Razprava je sestavljena večinoma iz podatkov ljubljanskega mestnega arhiva. Marsikaj sem našel tudi v dežel-nem arhivu Narodnega muzeja v Ljubljani, v licealni knjižnici, v matičnih knjigah stolne župnije sv. Nikolaja in v mestnem arhivu v Celovcu. Vodstvom teh ustanov se toplo zahvaljujem za prijazno uslužnost pri večmesečnem proučevanju arhivalij, posebej še za koristne nasvete g. dr. Rudolfa Andrejki, ki je dal pobudo za raziskovanje zgodovine ljubljanskega pivovarstva, g. dr. Jožetu Rusu in celovškemu mestnemu arhivarju g. Karlu Lebmacherju, ki mi je omogočil, da sem v tridnevnem bivanju v Celovcu lahko zbral zanimive podatke o zvezah med koroškimi in kranjskimi pivovarji, ter mi prijazno dovolil, da smem porabiti njegov sestavek »Zur Geschichte der Steinbierbrauereien in Klagenfurt und Umgebung« (Klagenfurter Zeitung 1929). — Podatke o splošni zgodovini pivovarstva sem črpal iz spisa Dr. Karla Urbana: »Die Brauindustrie« v »Geschichte der österreichischen Land- und Forstwirtschaft« ter iz zanimivega članka g. Viljema Nemenza »O pivu in pivovarnah« (»Trgovski tovariš« 1935, str. 159—168), kjer se more čitatelj natančneje poučiti o varjenju piva v sedanosti in preteklosti. O hmelju razpravlja obširno ing. Vinko Sadar v svojem »Hmeljarstvu«.

Iz zgodovine piva. Pijače iz raznih vrst žita so znali pripravljati že najstarejši narodi. Ta umetnost je znana v vseh delih sveta, tudi pri najprimitivnejših ljudstvih. Večinoma so to mlečnokisle pijače, ki ne vsebujejo nič ali le malo alkohola. Današnja balkanska boza je podobna takemu prvotnemu pivu. Stari Babilonci in Egipčani so že skoro 3000 let pred Kr. izdelovali pijačo, ki je imela vse lastnosti današnjega piva, le da so namesto hmelja uporabljali vsakovrstne druge začimbe. Stari Slovani so hmelj tudi že poznali in so se menda od njih naučili Germani, pridajati ga žitnim pijačam. Splošno se hmelj rabi pri varjenju piva šele kakih 200 let, prej ta primes za pivo ni bila bistvena, marveč je bila le ena izmed mnogoštevilnih začimb.

Pred stoletji se pivo ni pripravljalo za prodajo, marveč so ga kmetovalci varili le za domačo potrebo. To navado so do nedavna poznali še na Norveškem in na Ruskem. V srednjem veku so po samostanskih vrtovih gojili hmelj kot zdravilo in ga s tem namenom tudi dodajali pivu. V srednji Evropi se hmelj prvič omenja kot dodatek pivu v neki listini samostana Corvey l. 822. Njegova raba se je prihodnja stoletja v nemških deželah dokaj posplošila. Na Češkem je hmelj v 12. stoletju že splošen poljski pridelek. Že tedaj je bil žateški hmelj znamenit. Prvič se omenja varjenje piva na Češkem v Višehradu pri Pragi leta 1088. V 15. in 16. stoletju je bilo pivovarništvo na Češkem, Moravskem in v Šleziji že močno razvito. Varili so dve vrsti piva, eno »belo«, iz pšenice, drugo pa »rdeče« iz ječmena. Le izjemoma so uporabljali tudi oves. Iz sosednjih nemških in čeških krajev se je pivovarstvo širilo v alpske dežele, vendar ga je tu silno oviral močni konsum vina. Cesar Friderik IV. je v svojih avstrijskih vinorodnih deželah l. 1449. popolnoma prepovedal varjenje in točenje piva, dovoljena

je bila le najožja domača kuha in poraba po gradovih in kmetjskih dvorih. Take prepovedi, ki naj bi preprečile podražitev ječmena in pšenice, so se ponovile tudi l. 1544., 1551., 1561. in 1566.

Na Dunaju je bila ustanovljena prva pivovarna leta 1296. v Weidenski ulici. Bila je last meščanskega špitala (zavetišča za onemogle in obubožane meščane) in je imela do leta 1699. izključno pivovarsko pravico (Braurecht) na Dunaju. To pivo pa menda ni bilo baš najboljšo, ker so do začetka 17. stoletja uvažali mnogo piva s Češkega in Bavarskega pa tudi iz ostale Dolnje in iz Gornje Avstrije.

V štajerskem Leobnu se omenjata l. 1347. dva pivovarnarja. Pivo pa je prihajalo tja že prej s severa.

Kameno pivo in »koritnjak« na Koroškem. Kot na Poljskem tako so tudi na Koroškem še tik do pred konec svetovne vojne izdelovali tako imenovano »kameno pivo« (Steinbier) in »koritnjak« iz ovsa in pšenice, redkeje iz ječmena. Varili so kameno pivo na kmetih kot domačo pijačo kakor tudi obrtoma za pivotoče. Koritnjak je bila boljša vrsta kamenega piva, nekako kameno marčno pivo, ki se je točilo v celovski okolici ob prav slovesnih praznikih. Značilno je, da Nemci nimajo za koritnjak lastnega naziva.

V celovškem deželnem muzeju je v oddelku »Heimatmuseum« prirejena posebna kletna soba kot varilnica kamenega piva. Pivovarna sestoji iz tehle naprav: 1. *sladarnice* (Malzdarre), ki služi obenem kot sladovnik (Malztenne), 2. *segrevalnice* (Grumetl), prekrita prostora s podolgovato, pravokotno kotanjno, kjer so z drvini in dračjem segrevali kose kamenja (diorit — porphyrit) iz okolice Hodiš, ki ima to lastnost, da ne počni niti pri najhujši vročini, 3. *drozgovnika* (Maischbottung), kadi, v kateri se pripravlja pivska drozga.

Kot orodja se porabljajo: dolge železne klešče za dviganje razbeljenih kamnov iz segrevalnice, »zibelka« za prenos žarečih kamnov, ki se vlagajo v pivsko drozgo, da zavre, železne vile za dviganje porabljenih kamnov iz drozgovnika in velike, veslom podobne kuhalnice za mešanje drozge in vode. Ta se črpa iz vodnjaka, ki ima žleb naravnani kar v drozgovnik.

Z varjenjem piva se je v večjih obratih začelo o polnoči, v manjših pa ob šestih zjutraj. Najprej se je prižgal ogenj v segrevalnici. Kamenje se je segrevalo poltretjo uro. S pomočjo zibelke in klešč so nato vlagali razbeljene kamne v drozgovnik na hmelj, da se opožari, nato se je pripravljala drozga, ki so jo vlagani žareči kamni — porabili so jih za eno kuho okoli trideset, kot glava debelih — pripravili do vretja. Voda se je črpala iz vodnjaka in je po žlebu pritekala v kad. Vse to je trajalo zopet dve in pol ure. Taka drozga je nato počivala dve uri. Izčiščenje pivskih začimb iz drozgovnika v kadunje in spuščanje piva v vrelni odn. hladilne kadi je vzelo nadaljnje tri ure. Ohlajevanje na ta način izvarjene tekočine z ledom je trajalo 18 do 24 ur. Kvasilo se je pridajalo pivski začimbi šele po ohladitvi in se je puščalo v vretju približno 12 do 15 ur, nato pa se je pivo še tako pre-

takalo v sode, kjer je nadalje dovrevalo. Čez dva, tri dni je bilo močno kipeče pivo že pitno. Ker mu barva ni bila čista, so ga točili v lončenih vrčih. Za običajno enkratno kmečko kuho 4 veder piva (okoli 220 litrov) je zadostovalo pol mernika ovsa in pehar hmelja, ki so ga kmetje gojili po vrteh.

Izdelovanje kamenega piva je v Celovcu in okolici prastara stvar. Zgodovinski podatki pa gredo v 16. stoletje. L. 1577. so se celovski pivovarji pritožili proti konkurenci, ki jim jo delajo kmetje, in so prosili, da se prepove uvoz piva z dežele. Mestni svet pa jim ni ustregel, češ da celovski pivovarji točijo slabo pivo in ga sploh ne varijo v zadostni količini, kolikor ga potrebujejo mestni in deželni delavci, ki so delali na celovških utrdbah. Pivovarji naj rajši gledajo, da bodo točili svoje pivo ceneje, sicer naj se nadejajo kazni. 10. julija 1579 je bil prečitán na mestni seji zbranim pivovarjem »pivovarski red« (Pier-Ordnung), ki je imel tale določila: 1. Napovedati morajo vsako kuho piva (»Präu«), preden začno variti, 2. morajo poravnati dajatve za prejšnje pivo; kdor tega ne stori, se mu pogasi segrevalnica, 3. zastanki se ne bodo več trpeli, 4. kdor dela pivo, pa tega ne napove, plača 1 goldinar globe, 5. kjer opazijo mestni biriči, da se vari pivo, morajo vprašati, ali je bilo »napovedano« in če je prejšnja kuha že plačana, 6. morajo delati dobro pivo, sicer zapadejo zasluženi kazni. 5. februarja 1582 so obljubili celovski pivovarji, da bodo kuhali dobro pivo in sicer tako, da jih bo vsak teden kuhalo samo po šest, naslednji teden pa zopet drugih šest in tako dalje. Zato pa se naj dovoz kmečkega piva popolnoma prepove. Vendar se mestno pivo ni nič zboljšalo. 3. novembra 1582 so mestni očetje pod kaznijo ukazali pivovarjem, da morajo variti in točiti boljše pivo kot dotlej in ga pri vsaki kuhii *prinesiti mestnemu sodniku na pokušnjo*. 9. julija 1583 je mestni sodnik Jurij Lebmacher ponovil ta ukaz, obenem pa določil *ceno pivu*: bokal najboljšega 6 beličev (Pfennig), slabšega pa 4 beliče. Oderuhi — nekateri so točili pivo kar po 6 krajcarjev — bodo brez priznanašanja kaznovani. Vsem prestopnikom se pivo zaseže in prepelje v meščanski špital. L. 1624. je bila uradna cena pivu 3 krajcarje za bokal.

Število varilcev kamenega piva je moralo biti znatno. Tako so l. 1750. našli v Celovcu 17 in v okolici, do kamor je segal celovski »Burgfried«, 9 varilcev kamenega piva. Ta koroška domača industrija se je gojila na severu do Osoj in tudi v šentviškem okraju, predvsem pa v *slovenski spodnji Koroški*. Slovenska imena so imeli mnogi kamenopivovarji, n. pr. Oswald Repitsch (l. 1578.), Jan. Vogala (1629.), Kristijan Lessanz (l. 1690.), Matija Matschnig, Ulrik Kollitsch, Janez Kulnigg, Jan. Andreschitsch, Adam Ruepitsch, Jurij Lassnig, Gregor Michar, Matija Lucar, Andrej Grotschnigg, Valentin Caschitz, Andrej Hudelist (18. stoletje). Najvišje obdavčen med kamenopivarji je bil l. 1750. Janez Trabesinger, ki je varil »ol« (pivo) v velikovškem predmestju. Hiša stoji še danes (Sport-hotel) in je last Družbe sv. Mohorja. L. 1917. sta morali zadnji dve kamenopivovarni v celovski okolici radi pomanjkanja ječmena ustaviti obrat.

Kotlovno pivo (»Kesselbier«) se je začelo izdelovati v Celovcu šele sredi 18. stoletja. Simon Jezernik (Jes-

sernigg) je dobil prvi pravico za to od cesarice Marije Terezije 29. sept. 1753.

Tako je bilo na Koroškem. Kako pa je bilo s pivom na Kranjskem, posebej v Ljubljani? Vsekakor so naši predniki pozneje prišli do piva kot pa Korošci, ker je Kranjsko spadalo med vinorodne dežele in zato ni bilo take potrebe po pivu. Z gotovostjo vemo, da leta 1582. v Ljubljani vsaj po krčmah še niso točili piva, najbrž pa ga tudi sploh še niso varili.

Ljubljanski gostilničarji l. 1582. V stanovskem arhivu Narodnega muzeja (f. 556) se nahaja seznam ljubljanskih gostilničarjev in popis njihove pijače, ki ga je po naročilu deželnih stanov napravil Baltazar Mauerher. Popisovanje je začel 1. maja 1582. Čeprav bomo videli, da tedaj ni v Ljubljani še nihče točil piva, vendar se mi zdi koristno, da na tem mestu objavim ta seznam, ki dopolnjuje Vrhovnikove »Gostilne v stari Ljubljani«. Spis je sestavljen seveda v nemščini.

I. *Pri samostanskih vratih* (tu so zapopadeni vsi trgi in ulice med sedanjim Krekovim trgom in čevljarjskim mostom):

1. *Venturo Trauisan* (župan v letih 1592—1594) je imel 2 soda in poltretji tovor¹ rdečega terana.

2. *Albrecht Glimb*, zlatar, 1 tovor vipavca.

3. *Janez Sattlperger*, ima 8 sodov manj 1 tovor vipavca v eni kleti, v drugi kleti pa 1 sod in 1 tovor vipavca in prav toliko terana.

4. *Gospod Volk Garttner* (mestni sodnik v Ljubljani, v letih 1584—1586 tudi župan): 4½ soda vipavca in 2 soda terana.

5. *Jakob Schiefflinger*: v 1 sodu 2 tovara vipavca, v drugem sodu ½ vedra (Lagl) in v tretjem še toliko vipavca.

6. *Urh Rubida*, krojač: 1 sod in 1 tovor vipavca in 1 sod terana.

7. *Peka Lenarta Polža* (Posch) vdova: v enem sodu 2 tovara terana, v drugem pa 1 tovor in pol vedra vipavca.

8. *Janez Khärner* (mestni sodnik za Gartnerjem v letih 1582—1583) ima v svoji tretji kleti 1 sod terana, v drugi kleti ½ tovara terana in ½ sodčka vipavca, v prvi pa 2½ soda terana.

9. *Gregor Zurler* ima v drugi kleti 4 sode terana, 5 sodov vipavca, v prvi kleti pa 2 sodčka *dolenjca* (»Marwein«).

10. *Gospod Gregor Khomär*, vinogorski sodnik (Pergkhrichter), je imel v eni kleti 3 sode vipavca in 6 sodov terana, v drugi pa 4 sode terana.

11. *Gospod Janez Pfanner* (mestni sodnik v letih 1568—1570 in župan v letih 1571—1573 ter 1579—1580), je imel 9 sodčkov vipavca in 4 sode terana, v špitalski kleti pa še 4 sode vipavca.

12. *Luka Steklina*: 1 sod črnikalca, 1 sod »Sanndten«, v enem sodu pa poldrug tovor terana.

13. *Andrej Wolff*, krojač: 2 soda terana, 1 sodček vipavca.

14. *Jernej (Partl) Mraslo*: 3 sode terana, 1 sod vipavca.

15. *Janez Taller*: pol tovara dolenjca, 2 sodčka vipavca, 4 sode in 1 tovor terana.

16. *Lenart Drumeliz*: 5 sodov in 3 tovore terana.

¹ 1 tovor vina = 100 bokalov ali 2½ vedra.

1 vedro = 40 bokalov ali približno 57 litrov.

17. *Blaž Weinfürer*: 2 sodčka terana, ki držita oba približno 3 tovore, dalje ima omenjeni Weinfürer 2 soda »Werschen«, ki pripadata dedičem rajnkega Renka, in 2 soda terana, last gospoda knjigovodje (»Buechhalter«) Janeza Marolta (Märlt).

18. *Janez Scheytt*: 9 sodov vipavca in poldrugi tovor terana.

19. *Krištof Draua*, vrvarja, vdova gospa Urša: pol soda terana in 2 sodčka vipavca, iz katerih je čisto malo odtočeno.

20. *Gregor Annder*, gospoda Retterja sluga (»Ambtman«): približno pol tovara vipavca.

21. *Vincenc Waz* v Zweckhlovi hiši: 4 sode vipavca, 2 soda terana.

22. Gospod *Jakob de Curthoni* (župan v letih 1587. do 1590.): ima samo (überall) terana 24 sodčkov in malvazijca (Malfasir) v enem sodu približno pol tovara.

23. Gospod *Lenart Hren* (Lienhardt Khreen), župan v Ljubljani (v letih 1577. in 1578. ter od julija 1581. do julija 1582.): 7½ soda terana, dalje še 1 sod manj 1 tovor terana, v enem sodu pa približno 1 tovor sladkega vina.

24. Gospod *Janez Dorn* (Hanns Dorn je bil mestni sodnik leta 1543., 1545. in 1546. ter župan leta 1548. do 1551. Naš krčmar je morda njegov sin): 1 sodček vipavca, 1 tovor in še pol soda terana za domačo porabo. »Diesen Wein will ermelter Herr dorn für sein hauswesen behalten.«

25. *Martin (Mertt) Zierman*: 4½ soda terana, ½ soda vipavca.

26. *Pavel Wobner*: 2 sodčka vipavca in 3 sodčke terana.

II. Na *Starem trgu* (tu so mišljene vse ulice in trgi med Trančo in pisanimi vrati pri vhodu v Florijansko ulico ter med Gradom in Ljubljano):

27. *Henrik Weyss*, oklopar (»Pantermacher«): 1 sod in 2 tovara terana.

28. *Krištof Eysenhardt*: pol tovara terana.

29. *Filip Wochenlon*, vojaški bobnar: 4 tovore vipavca, 2 tovara terana.

30. *Jurij Schillebir*: 7 velikih in malih sodov vipavca ter 7 sodov terana.

31. *Janez Khumperger*: 2 soda in 1 tovor terana ter 2 tovara vipavca v treh majhnih sodčkih.

32. *Janez Jäger*: 3 sode vipavca, 5 sodov in 1 sodček terana.

33. *Jurij Novak* (»Jury Nouackh«): 1½ soda vipavca, 13 tovorov terana.

34. *Blaže Vrabec* (Wläsche Vrabiz): pol tovara terana.

35. *Blaž Undterrainer*, ključavničar: 1 tovor terana.

36. *Marjeta Gassner*, vdova: dva sodčka terana, pri enem je nekoliko odlitega.

37. *Miklavž (Miclau) Dolicher* (mestni sodnik leta 1587., 1588. in 1594. Pisali so ga tudi »Dulacher«, Valvasor pa celo »Durlacher«) v Rožni ulici: 2 soda terana.

38. *Miha Hörner*: 1 sod vipavca, v 3 sodih pa 2 tovara terana.

39. *Kocijan Perde* pri sv. Jakobu ima 1 tovor vipavca.

40. *Katarina Khumper*, vdova istotam: 3 sode in 1 tovor terana ter 1 tovor vipavca.

III. Na *Novem trgu* (vse ostalo obzidano mesto na levem bregu Ljubljane):

41. V hiši gospoda Vbalda Barba gospa *Anndrea Viuu* (?), ima 2 tovara sladkega vina.

42. *Mihael Rosenhauer*: ½ soda vipavca, 1 sod in ½ tovara terana ter v 1 sodu 4½ tovara *dolenjca*.

43. *Mihael Scheytt*: 12 sodov in 1 tovor terana ter 2 sodčka in ½ tovara vipavca.

44. V Forestovi hiši ima isti *Scheytt* 7 sodov terana.

45. *Jurij (Jörg) Wiz*, krojač: 2 sodčka vipavca, 1 sodček terana in še v 1 sodčku ½ vedra, v 1 sodu pa ½ tovara terana.

46. *Sigmundt Schärttl*: 2½ sodčka terana in ½ sodčka vipavca.

47. *Jurija Lärnstogkha* vdova ima v 1 sodčku ½ tovara vipavca.

48. *Peter Khasl*: 1 sod vipavca ter 1 sod in ½ tovara terana.

49. *Wolff Gebhardt*, lekarnar (»Appoteckher«): 1 sod vipavca in 1 sod manj ½ tovara terana.

50. *Gregor Khuster* v Thiersseckhovi hiši ima v 2 majhnih sodčkih za 1 tovor terana.

51. *Gregor Krakouiz*: 1 sod terana.

52. *Luka Drnovšek* (Dernuscheckh) ima 6 sodov vipavca, 5 sodov terana in v kleti gospoda Pantaleona še 3 sode terana.

53. *Jakob Khorpar*: ½ tovara terana.

54. Gospod *Adrian Salittinger* (župan leta 1601., imel hišo v Salendrovi, t. j. Salitingerjevi ulici): 2 soda manj 1 tovor terana in 1 sodček vipavca.

55. *Janez Sonze* (mestni sodnik l. 1602. in 1603. ter župan l. 1609., 1612. in 1613.) ima 2 sodčka vipavca, 3 sode manj 1½ tovara terana in še v enem sodu 1 tovor terana.

56. *Martin Alt*: ½ tovara terana.

57. *Franc Leberwurst*: 3½ soda vipavca in 12 sodov terana.

58. Gospod *Janez Hollzer*: 8½ soda terana ter 3 sode in 4 tovore vipavca.

IV. V *predmestju* (»in der Vorstatt«) izven mestnega obzidja, pred špitalskimi in vicedomskimi vrati):

1. *Martin Bezjak* (Wesiackh), kovač, ima v 1 sodu ½ tovara vipavca.

2. *Matija Sitar* (Sitter) pri št. Janžu (»bey Sanct Johannis«) ima ½ tovara terana in v 1 vedru še 15 bokalov vipavca.

3. *Štefan Khollenperger* pri križu ob cesti, ki pelje proti sv. Krištofu (kjer stoji danes kavarna »Evropa«), ima ½ vedra vipavca.

(»Verzeichniss der Weinschenk zu Laybach Adeli- che vnd Burger ao 1582.«.)

Iz tega seznama je razvidno, da so leta 1582. točili ljubljanski krčmarji skoro samo vipavca in terana. Dolenjca je šlo (vsaj po krčmah) silno malo, ker je bil Ljubljčanom prekišel in se ni držal dolgo. V vsej Ljubljani s predmestjem vred sta samo 2 gostilničarja točila tudi »Marwein«. Piva po krčmah niso poznali. S krčmarstvom so se pečali tudi odlični meščanje, prejšnji, tedanji in poznejši mestni sodniki in župani.¹

¹ Tudi pozneje je bilo tako. V neki listini vicedomskega arhiva (I/105) so našli mestni oblastniki, ki so imeli vinotoče. Med *notranjimi svetniki*: Janez Sonze, vinotoč; Ahac Ambschl (sodnik leta 1607./1608.) prodaja žamet, srebro, sukno in vino; Miha Preiss, (od l. 1608. špitalski

Kdaj so začeli variti pivo na Kranjskem? Avgust Dimitz piše v svoji »Geschichte Krains« (III. del, str. 483): »Na prvi pivotoč na Kranjskem zadenemo leta 1653. Staremu mejno-grofovskemu mestu *Kranju* pritiče zasluga, da je udomačilo na Kranjskem plemenito varivo, ki so ga v Nemčiji visoko čislali že izza najstarejših časov«.

Dimitz se moti. Besedilo na listih 315 do 317 v »Verordneten Sessions und Verhörs Protocol« z dne 24. oktobra 1653, po katerem je posnel svoje trditve, nikakor ne upravičuje takega sklepa. Tam je govora le o sporu med dacarjema Matijo Pagačnikom in Miho Narobetom v Kranju ter Valentinom Trapperjem in tovariši zastran nekih zarubljenih živil (zelja, repe, vina itd.), ker le-ti niso plačali daca od 60 do 70 sodov *piva* in žganja, ki so ga bili potočili, in od okoli 100 sodov, kolikor so ga bili odpeljali iz Kranja. Trapper in tovariši so trdili, da »se v Loki res potoči veliko žganja, ne pa v Kranju in tudi ni bila nikoli navada, plačevati od tega dac... V Kranju se sploh ni potočilo toliko piva ali žganja, ker ga toliko niti ni (welches sich in ewigkheit nicht befinden würde)«. Sodba je potrdila rubež »wegen des ausgeschenkhten Pier, Vnd Brandtweins« in je bilo naloženo Trapperju in tovarišem, da se morajo posihdob ravnati po (v razpravi) navedenem patentu.

Teh patentov, ki so določali, koliko se pobira deželne pristojbine na potočene pijače (»Zapfenmassgefäll«), je v kranjskem deželnem arhivu (f. 554.) cela vrsta. Sklepal je o njih deželni zbor pri razpravi o vzdrževanju vojaške krajine (»Granizbewilligung«), potrjeval pa jih je deželni knez. Tako določa

mojster): »halt Wirtschaft und ist auch Weinschenk«; Jan. Krst. *Gidinelli*, železninar in vinotoč; Adrian *Salittinger*, »Wierth und Weinschenk«; Adam *Weiss*, prodaja sukno in vino; Gregor *Hlebaina*, krčmar in vinotoč; Mathes *Raysinger* »der fürnembste Wierdth, Maller und Weinschenk«; Gaionzell. Med *zunanjimi svetniki*: Jan. Krst. *Verbez*, trgovec z vinom; Jan. *Cornion*, »Eisen, Stachel und Weinhandl«; Jurij *Widitsch*, »Wierdt vnnd Weinschenk«. V opombi stoji, da imajo tudi drugi svetniki poleg ene obrti skoro vsi še vinotoč. Listina je iz leta 1608.

Naj pri tej priliki omenim nekaj o *razmerah v ljubljanskih gostilnah*. Magistrat je poslal (8. aprila 1627) vice-domu obširno poročilo o vzrokih, zakaj so se opustile večje gostilne (danes bi rekli: *hoteli*) za tujce (»Wirtshäuser für forestieri«). Kdor je s tem poskušal, ni mogel dolgo vztrajati, pravi magistrat, ali pa je bil celo ugonobljen. Skušnja je pokazala, da le redkokdaj, včasih jedva na več mesecev enkrat, pride skozi Ljubljano tuj gospod ali »Forestier«, ki ga je treba spraviti pod streho. Pa zanj se že poskrbi primerno in tudi za njegovo služinčad in konje »mit aller notturft«. Kaj posebnega pa se seveda ne more stalno držati, ker bi se take jestvine čakajoč pokvarile ali pa bi jih moral krčmar sam pojesti. Kar pa se tiče domačega plemstva, ki prihaja na seje in po drugih opravkih v Ljubljano, ima večina njih, in sicer baš najbogatejši, tu svoje lastne hiše ali pa si naroče stanovanje in se dajo zalagati z živežem iz svojih gradov. Nekateri se sicer nastanijo v gostilnah, ko pa pride do *plačevanja*, se mora krčmar zadovoljiti z listkom ali nakazilom (»muess sich der Würth mit ainer Zedl oder schein contentiern lassen«), pri čemer nastanejo velike neprijetnosti. Zato so prejšnje take gostilne, ki sicer še obstojajo, sedaj nastanjene z deželnimi uradniki in drugimi takimi osebam. — To je bil magistratov odgovor na vladno zahtevo, da mora biti v Ljubljani nekaj hotelov za ugledne prišlece. (V. a. I/130.)

patent z dne 7. februarja 1605, da se bo od bokala (»Viertl«)¹ *sladkih vin* (malvazijca, muškata, vipavca, črnikalca, »Rainfalla«, sladkega brica itd.) pobiral po en petak (»ain Petaggen«, t. j. 5 beličev), od terana, dolenjca, štajerca, »windischen« ter hrvaškega in ogrskega vina, ki pride v deželo in se toči na drobno (»verleutgeben«), kakor tudi od *medice in piva* (»sambt den Mött vnd Pier«) pa po en krajcar.² Enako je besedilo naredbe z dne 12. marca 1607 in 20. jan. 1614. Dacarska uredba od 26. avgusta 1651, ki se naslanja na patenta z dne 8. januarja 1643 in 14. avgusta 1651, zvišuje takso od bokala potočnega žganja na 3 krajcarje, za *pivo* pa ostane pri starem (»von jednem aussleuthgebenden Viertl Pier aber ain Soldi«). Zanimiv je v razglasu štajerskih deželnih stanov (1. maj 1624) o odpravi nerednosti pri vinotočih odstavek, ki govori o pivovarnarjih: Prav tak nered vlada pri *pivovarnarjih, ki skrivaj pošiljajo pivo na kmete in v vse doline*, samo da ne bi plačali nič daca (»Vnd noch solche vnordnung / bey den Pierpreuern sich befindet / das Sie das Pier haimblicher weiss auff's Gay vnd alle Töller liiffen / nur das kain gföll in Taz soll kommen«).

Vendar piva v XVII. stoletju še niso poznali v vseh slovenskih krajih. Pouk gorenjskemu višjemu dacarju (»Zapfenmassgeföll Obereinnehmer im Oberrn Viertl Crayns«) 26. avg. 1605 zavestno izpušča postavko o pivu. V »Instruction« logaškemu dacarju (»Zapfenmass Viertlberetter von Lohitscher gericht«) Tomažu Röringerju z dne 1. sept. 1607 se pivo sicer omenja, toda v obračunu dacarja Jurija Nastrana za mesec februar 1685 vidimo, da so v Ložu in okolici popili največ istrana, nekaj vipavca in samo 60 bokalov dolenjca, piva pa prav nič. V navodilu za polhograjski okraj (31. avg. 1633) se pivo ne navaja, pač pa za litijski okraj (16. junija 1681) in za škofjo Loko l. 1699. Osnutek navodila za Janeza Šetino, okrajnega dacarja v radovljiškem in bohinjskem okraju, v katerem je iz starejšega besedila (iz l. 1605.) črtano vse, kar je za ta okraj odveč, je postavka o pivu ostala.

»Zapfenmassgebüer« za Kranjsko iz l. 1601., ki se sklicuje na patent iz l. 1582., še ne omenja piva, marveč samo gori našteta vina in medico. Davek, ki se je tedaj pobiral na potočeno pijačo, je bil prav tolikšen kot l. 1605. in še pozneje.

Že vse te dacarske naredbe govore dovolj jasno, da so na Kranjskem varili pivo že desetletja prej, kakor pa je mislil Dimitz. Če bi pazljivo pregledal Peritzhoffnov »Repertorium über alle Diser Einer Löbl. Landschaft in Crain Vornembste und Wichtigste Registraturs-Schriften. Pars I.« v kranjskem deželnem arhivu, bi v začetku navedene trditve nikakor ne zapisal. Tam bi našel pod črko *P* tole zabeležbo: »Berichts abforderung von darausen wegen des abfordernden *Pier-däzes und Mödt* vid. in Kasten B. das zuschreiben der fürstl. dhlt sub 6. 9 bris 1592 sambt dem dabey ligenden ausführlichen Bericht. — Item ibidem sub 29. augs. 1645. ain decret an die *Bierauschänker* zu Crainburg. Item Bey denen ratschlägen ein decret an die zapfenmass officier von 1592. sub

¹ 1 bokal (»Viertl«, tudi »Mass«) meri približno 1'41 litra, kolikor stare zelenke za slatino.

² 1 goldinar je imel 60 krajcarjev, 1 krajcar pa 4 beliče (Pfennig).

5. Juny«. Morda bi bil tedaj še našel tudi te spise same in ne le zapisek v indeksu. Jaz jih nisem mogel najti v Narodnem muzeju, vendar se ni odreči upanju, da so le še kje, kamor jih je zakopal prevneti preurejevalec deželnega arhiva rajnki Müller, ki bi bil dosti bolje storil, če ne bi bil nikoli nič »preurejal« v našem muzeju. Na vsak način pa je že Perizhoffnov izpisek zadosten dokaz, da je *bilo v Kranju l. 1645. več pivotočev in da se je vprašanje deželnega davka na pivo pojavilo na Kranjskem že l. 1592.*

Prvi pivovar v Ljubljani. In baš za to leto imamo v ljubljanskem mestnem arhivu dokaz, da se je v *Ljubljani varilo pivo*. V knjigi o prejemkih (»Empfang Buech Blasí Weinfuerer Ober Statt Camrer, Absalon Werner Vnnter Statt Camrer«) v razdelku »prodaja lesa in desk« (Verkhauffung Gehülz vnd Pretter) iz l. 1592. je na listku 39. med drugim tale zapisek z dne 10. sept.: »Dem PIER PROYER 2 gemaine Sagdilt . . . 4 kr.« Ta dan je torej kupil *pivovar*, čegar ime se ne navaja, dve žaganici v ljubljanskem mestnem lesnem skladišču. Iz navedenega se sme sklepati, da je bil tedaj v Ljubljani en sam pivovar — sicer bi se mu za razloček zapisalo ime. Njegovo obstojanje v l. 1592. pa je s tem vsekakor nepobitno dokazano. Verjetno pa je, da ni začel variti piva šele to leto.

Miklavž Wirt. Naslednjih 7 let ni v mestnih arhivalijah nikjer izrecno omenjen noben varivec piva. V sodnem zapisniku (»Statt Laybach Prothocol de Anno 1599., fol. 73.) pa čitamo, da se je na občinski seji v petek 21. maja 1599, ki se je je poleg župana Antona Feichtingerja udeležil še mestni sodnik ter 5 notranjih in 8 zunanjih svetovalcev, sklepalo o *prošnji Miklavža Wirta, da bi se mu odstopil zastran varjenja piva kakšen prostor ob mestnem obzidju za jamo, kjer bi segreval kamne*. Sklenilo se je, da se bo ogled napravil popoldne. Ker je to razen že omenjene kratke beležke iz l. 1592. prvi jasan dokument o ljubljanskem pivarstvu, ne bo odveč, če ga tu podamo v izvirniku. Glasi se takole:

»Niclas Wuerth,

Wegen Pier Prauens, begert Ime ain ortt Zu ainer grueben, dorin Er die Stain hüzenn möcht, bey der Statt maur Zuuorgönnen,

Bschaid.

Ist auf nochmittag Zubesichtigen angestellt.«

Navedimo takoj še naslednji dokument, ki je prav tako zgovoren. Na seji v ponedeljek 29. januarja 1651 pod predsedstvom župana Jožefa Čavla in ob udeležbi sodnikovega namestnika Luke Petka ter 5 notranjih in 2 zunanjih svetnikov se je govorilo o *tajnem odhodu pivovarja*, ki je ostal mestu dolžan 8 renskih goldinarjev na davkih, povrh pa še *od vsake kuhe piva po pol goldinarja*. Na vprašanje, kam je mož izginil, je odgovoril Albrecht Glim, da najbrž *v neko vas pri Tübingenu*, kjer se je po svojem pripovedovanju nameraval ustanoviti. Tole stoji v sodnem zapisniku za l. 1601. (fol. 19):

»Pier Preuers

Heimblichen wekhzugs willen, Zumall das Er gemainer Statt noch an der steur Acht gulden reinisch, auch Von ieder Pier Preu ainen halben gulden reinisch Zubezallen schuldig Verbliben Wierdt Albrecht

Glimb furgeuordert, vnd wohin Er sich begeben, seines wissens halber, bey seinem burgerlichen Aydt, befragt, der Andtbort, Er weiss es aigentlich nit, Diss hab Er aber mermals Von Ime gehört, das Er bey Tübingen in ainem Dorf sisch niderrichten wölle.«

Ker poslej do l. 1614. ne beremo v naših virih razen splošnih omemb ničesar določnega o ljubljanskih pivovarnarjih, se smemo ob gornjih dokumentih nekoliko zaustaviti.

Prvi človek, čigar ime se navaja v ljubljanskem pivovarstvu, se je torej pisal Miklavž Wirt. (Včasih so ga pisali tudi Wirth, Wierdt, Wirdt in Wuerth.) Kdo je bil ta človek? Odkod je prišel? Kakšna je bila njegova usoda?

Na dan sv. Ane l. 1569. se sicer imenuje med štirimi požarnimi nadzorniki (»Feuer Hey vnnd Stro Beschauer«) na Novem trgu neki *Jacob Wierdt* (s. p. fol. 231), vendar nimamo nobenih podatkov o tem, ali je naš Miklavž Wirt z njim v kaki zvezi. Morda je to kak sorodnik, saj so tiste čase rokodelci mnogo potovali. Miklavž je po moji domnevi moral priti v Ljubljano s Koroškega, od koder so, kot bomo pozneje videli, itak prihajali prvi pivovarnarji v Ljubljano. Le-ta je imela še v prvi polovici minulega stoletja svoj pivovarniški *cehovski sedež v Celovcu*, kjer so bile vēlanjene tudi *pivovarne v Kranju, Tržiču, Kamniku, Kočevju in v Lukovici pri Podpeči*. V celovškem mestnem arhivu sem našel v zapisniku iz leta 1582. (»Protocoll gemainer Statt Clagenfurth sachen allain belangendt auf das funfzehnhundert zway vnd achzigist Jahr«) tole beležko s seje 20. marca pod naslovom »Niclass Wirts Abschiedt«:

»Niclass Wiert khombt fur vnnd

begert Urlaubbrief seines Burgerrechts, dann er sich seiner wolfart nach an andere orth zu ziehen vorhabens.

Ist ime bewilligt, doch, dass er Jar vnnd Tag, wie gebreuchig, vmb alle hieryge ansprach red vnnd antwort zu geben schuldigt sey, verglübe.«

Celovski meščan Miklavž Wirt je torej dobil dne 20. marca 1582 dovoljenje, da se čez leto dni lahko izseli iz Celovca in gre »v druge kraje za svojo srečo«. Kam je šel, ne vemo, tudi ne, s katero obrtjo se je pečal. Vsekakor pa se že l. 1585. pojavlja ime Miklavž Wirt v raznih ljubljanskih zapiskih. Dne 3. septembra 1585 je *protestantski* predikant Spindler pokopal njegovo hčer Marijo (»Maria Niclass wirts kind«) in ji napravil pogrebno pridigo (»Evang. Matrikenbuch« v Narodnem muzeju, fol. 319). V sodnem protokolu iz leta 1587. je na dan 31. julija med »štiriindvajsetaki«, člani ljubljanskega občinskega sveta, zapisan tudi Niclass Wirdt. Wirt je prišel v občinski svet najbrž že prej, toda sodni zapisniki od l. 1576. do 1586. so se poizgubili, prav tako tudi oni iz let 1589 do 1592. To leto že ni bil več štiriindvajsetak, marveč samo član srenje (»Einer Ersamen Gemein«), kakor je poročal magistrat vicedomu (v. a. I/106). O Wirtu slišimo nato še večkrat. Zabeležka v novembru 1592 (k. i. fol. 32.) pove, da je mestni blagajnik izplačal Miklavžu Wierdtu, meščanu in *trgovcu*, 30 goldinarjev. L. 1594. prosi, da se mu pri davkih upošteva 15 gld., ki jih je on založil kot darilo (»Freigabe«) strelski bratovščini še l. 1593. Mestni svet je

njegovi prošnji ustregel 19. febr. 1594 (pobotnice leta 1594.). L. 1598. je bil drugi *strelski mojster* v Ljubljani. Takole se glasi z vsemi pravopisnimi posebnostmi in napakami pobotnica, ki nam to pove:

»Ich Augustin Khöberl Ich Nickhloss wierdt bed Burger Vnd Schützenmaister alhir Zw Laybach Beckhenen hiemit für Vnss Vnnd an Stat aller schizen Vnnd Schiesgesslen Alhir, das wier Von dem Ehrnuesten Furschichttigen Ersamen Vnnd weisen Herrn Burgermaister Richter Vnd Rath, Alss ainem ganzen Ersamen Magistrat Alda die iyenigen ordinari Inholdt gegebenes Rothschlags am Rathaus Alhir den 15 May Ad: 98 Jarlichen becilligten *Zwelff Hossthüecher* so auf 15 f Angeschlagen Vnnd Von disen 98: Jahr gefallen Vnnd gewilligt worden, auss Handen des Ernuesten Vnnd Phurnemen Hern Niclosen dulacher Rathsburgern Vnd ober Stat Camrern alhir, an heudt dato Per eingenommen Vnd empfangen haben, demnach so geben wier obgemeldtte Schützenmaister für Vnss Vnd wie ob stheht, wolernenten ainen Er: Magistrat, Vnd Hern ober Stat Camrern oder wen das ferner berüert hiemit dise *quidung mit Vnser Jedes aigen Vndterzognen Handtschriefft Vnd Petschofft Verfertigt* Actum Laybach den 6 tag October Im 98 Jshs: Jor.

(Oba pečata.)

Augustin Khöberl
Nikhlas Wirtt.«

Leta 1599. sta táko, v prejšnjih časih običajno, gostobesedno in s tituli razsipajočo pobotnico napisala že druga dva meščana in »geordnete Schützenmaister«, in sicer Hannss Wreckher (Janez Bregar?) in Gregor Lerch. L. 1597. sta bila strelska mojstra poznejši župan Janez Vodopivec in isti Janez Bregar.

Leta 1599. je Miklavž Wirt, kot smo povedali, prosil, da se mu odkáže kaka jama ob mestnem zidu, kjer bo segreval kamenje za varjenje piva. L. 1600. beremo še v seznamu opekarskega mojstra Lenarta, da je 29. maja prodal Miklavžu Wirthu 500 zidakov za 1 gld. Nato se to ime docela izgubi iz ljubljanskih mestnih knjig.

Šele l. 1616. čitamo v sodnem protokolu o njegovi hčeri (»Barbara Niclasen Wirths seel. Tochter«). Dne 19. sept. se je namreč javil na »Renkovem eksekucijskem dnevu« v Barbarinem imenu gospod Burkhart Hizing s terjatvijo 423 gld. 27 kr. 2 v. Sodišče je njeno zahtevo v celoti priznalo. Kmalu se »Barbara, Weillandt Niclasen Wierths selligen nachgelassene Tochter« pismeno obrne na magistrat z zahtevo, da se

čimprej objavi dražba Renkove hiše.¹ Kako je bilo s to dražbo in kaj z Wirtovo hčerjo Barbaro, ki je bila glavna Renkova upnika, ne vem.

Končno čitamo v mrliški knjigi stolne župnije sv. Nikolaja, da je 12. marca 1656, umrla neka »Ursula Wirtouka« v starosti 60 let. Pokopali so jo pri Sv. Petru.

To je vse, kar sem mogel dognati o prvih varivcih piva v Ljubljani. Ali je prvi pivovar, ki se imenuje l. 1592. istoveten z Miklavžem Wirtom? In kdo je tisti pivovar, ki je skrivaj pobegnil na Nemško leta 1601., v času najstrožje protireformacije? Wirt je vsekakor bil *protestant* kot velika večina ljubljanskih meščanov do zmage škofa Tomaža Hrena. Kot tak se je že naselil v Ljubljani, saj mu je hčerko Marijo pokopal predikant Spindler l. 1585. Bil je član protestantskega občinskega sveta in ni izključeno, da je zapustil Ljubljano, ko protestantom tu ni bilo več obstanka.

Wirt je vsekakor varil kameno pivo. Zdi pa se mi po vsem, da je začel z izdelavo piva šele l. 1599. in da je bil tisti pivovar, ki se omenja l. 1592., nekdo drugi. Mestni blagajnik bi bil *trgovca* in *večletnega občinskega svetnika* Wirta že bolj spoštljivo zabeležil v svojo knjigo, kot pa samo z nazivom »Pierproyer«. In kaj bi mu bilo treba šele l. 1599. prositi prostora za segrevanje kamenja, če bi bil že 7 let varil pivo?

Pa analogiji z opisanimi razmerami na Koroškem, odkoder se je najbrž zaneslo pivovarstvo k nam, smemo sklepati, da se je tudi v Ljubljani najprej kuhalo kameno pivo in da je bil Miklavž Wirt drugi, morda celo tretji pivovar v Ljubljani. Prvi pivovar v Ljubljani in v deželi sploh pa ostane brezimen. Kdo je bil begunec iz l. 1601., bi se morda dalo dognati kje v Tübingenu. Pač pa vemo več o njegovem znanцу Albrehthu Glimu, ki je bil gotovo bližnji sosed, morda celo hišni gospodar tega pivovarja ali pa celo njegov porok. Zakaj bi ga sicer zbrani občinski svet pestil, da pove, kam je izginil tako brez slovesa pivar?

Kratice. Ljubljanski mestni arhiv = MAL
Tamkajšnje knjige o prejemkih = k. p.
Tamkajšnje knjige o izdatkih = k. i.
Ljubljanski mestni sodnijski protokoli = s. p.
Ljubljanske mestne davčne knjige = d. k.
Ljubljanski mestni urbarji = m. u.
Ljublj. mestni najemniški urbarij = n. u.
Ljubljanski špitalski urbarji = š. u.
Ljubljanski komendski urbarji = k. u.
Kranjski vicedomski arhiv = v. a.
Kranjski stanovski arhiv = s. a.

¹ Hanns Renkh je bil sprejet za meščana l. 1571. (s. p., fol. 77 in 143), od l. 1575. je član zunanega sveta, 19. julija 1593. postane sollicitator za vse mestne pravde (s. p., fol. 23). Hišo je imel na Mestnem trgu kot 26. obdavčenec po vrsti (d. k. 1600—03). Kot je posneta iz mestnih davčnih knjig, je po Renkovi smrti (okoli l. 1603.) prešla hiša najprej v roke neimenovanih dedičev. Notri sta bila l. 1615. najemnika Jan. Henrik Widerkehr, zlatar, in Lenart Ambschl, krojač. L. 1616. se vseli v hišo Jan. Schifflinger, ki postane 1619. njen lastnik. Istotam je bival trgovec Jurij Maisrembl, ki je plačeval znatno vsoto 50 gld. obrtnega davka. Maisrembl prevzame hišo po Schifflingerju l. 1635. Deset let pozneje se že imenujejo njegovi

dediči, katerih obrt je polagoma opešala. L. 1674. je lastnik Gabrijel Lukančič, od njegovih dedičev jo l. 1688. dobi knjigovez Adam Skube, ki jo ohrani do l. 1723. Od tedaj pa do 1752. sta vpisana kot lastnika Jožef Rubida in žena Helena, l. 1761. pa lekarnar Wagner. L. 1771. se beleži ta hiša kot št. 4 na Mestnem trgu. To številko nosi tudi danes, ko je v njej *Trnkoczyjeva lekarna*. — O protestantskem mestnem pisarju Renku poroča Dimitz (»Geschichte Krains« III., str. 255). O njegovem protestantstvu priča tudi zapisek v »Evang. Matrikenbuch«: »Den 16. Augusti (1584) ist in S. Peters khürchen begraben worden herrn Hansen Renken Sun Melchior, dem Ich Spindler die Leichenpredig gethan.«

(Konec prihodnjič.)

LJUBLJANSKI PIVOVARJI OD XVI. DO XIX. STOLETJA

VLADISLAV FABJANČIČ

(Konec.)

L. 1601. omenjeni Albreht Glimb je bil sin Albrehta, ki so mu priimek zapisovali včasih tudi brez črke b na koncu. Ta Albrecht Glim se že l. 1568. šteje med 24-timi člani ljubljanskega »zunanjega sveta«. Bil je zlatar. Umrl je kot protestant prve dni maja 1587 in bil pokopan pri Sv. Petru. »Evang. Matrikenbuch« pravi: »den 5 May ist Albrecht Glim Goldschmid gen S. Peter getragen vnd zugleich sein Sun posthumus Blasius, bey der Leichpredig geteufft worden, Ich Spindler beedes verricht.« Tudi sin Albreht je bil zlatar in se kot tak večkrat omenja v mestnih računih. Tako je 12. okt. l. 1596. prejel od mestnega blagajnika 5 renskih goldinarjev, ker je mestni grb vrezal v pokal, ki ga je mesto kupilo v Linzu za 54 gold. 34¼ kr. in poklonilo vicedomu Robati. (Lastnoročno napisana in podpisana pobotnica z Glimovim pečatom.) Po smrti starega Albrehta so imeli Glimi dve hiši »am Platz«, in sicer beležijo kot 56. obdavčenec »Albrecht Glimbs Erben«, kot 64. pa Albrecht Glimb *iunior* (d. k. 1600. l.).

Prvo hišo prevzame l. 1615. kotlar Miha Surin, leta 1642. slikar Elija Wolff, l. 1683. za njegovimi dediči obeh prav doktor Matija Casimirus, l. 1709. zlatar Kristijan Maystetter in l. 1728. zlatar Andrej Žiga Fedrer. L. 1771. nosi Glimova hiša št. 253 v Ključavničarski ulici. *Od l. 1901. ima št. 4 v Ključavničarski ulici* (lastnica Marija pl. Laschan).

Hišo mlajšega Glima prevzame l. 1604. čevljar Andrej Ižanec (Jeschanez), 1615. čevljar Andrej Gašperčič (Caspertschitsch), 1652. Adam Fechner, 1700. od Fechnerjevih dedičev Andrej Polz, 1752. *kavarnar* Antonio Balsero. L. 1771. je nosila št. 250 »am Platz«, l. 1815. št. 251 »Hinter der Mauer«, l. 1877. Francovo nabrežje 11 in l. 1901. Francovo nabrežje št. 7 (lastnik dr. Alojzij Valenta pl. Marchthurn), *danes Cankarjevo nabrežje 7*.

Morda je zadnji pivovar obratoval v eni teh dveh hiš. Zanesljivih podatkov o tem, kje so varili pivo v protestantski Ljubljani, nimamo. Niti to se ne da dogotati, kje je stanoval Miklavž Wirt.

Janez Kregel. Kaj je bilo s pivom v Ljubljani med l. 1602. in 1614., nam ohranjeni zapisniki v mestnem arhivu ničesar ne izdado. Prva vest o pivovarju pride šele 1. decembra 1614. Ta dan so bili prodani iz mestne drvarnice pivovarju Janezu Kreglu 4 polhlodi (»Hansen Khruegl Pier Preuer 4 halb Pämbe«) za 53 kr 1 v. V petek, 25. marca l. 1615. se je vršila na rotovžu druga slovesna seja, na kateri so sprejemali nove meščane (»Andre Stattrechten«). Predsedoval je županov namestnik Jurij Unger. Poleg mestnega sodnika Vidiča se je seja udeležilo še 28 notranjih in zunanjih svetnikov. Sprejetih in zapriseženih je bilo 10 novih meščanov, med njimi »Hanns Kriegl Von Clagenfuert, Pierpreu«. Dočim so sklenili, da mora stavbenik Peter Donin plačati 25 goldinarjev sprejemnine in dimnikar Anton Ardizi celo 100 gld., so meščanskim sinovom (»hiriger Burgers Söhne«): zidarju Juriju Prunnerju, zlatarju Andreju Pichlerju in mesarju

Jakobu Mraku izpregledali prispevek, ostalim petim: mizarju Juriju Fritschu iz Komotava (Comenthau in Behemb), mesarju Mihaelu Kramerju iz Šmarja, Primožu Podenšku, krojaču Janezu Nastranu iz Radovljice in našemu pivovarju Janezu Kreglu iz Celovca prisodili po 10 gld. (s. p. fol. 56).

Kreglu se je zdela še ta sprejemnina previsoka. V isti sodnijski knjigi (fol. 153) čitamo, da se je »Hanns Khrigl Pier Proier« obrnil na deželnega vicedoma, ki se je zavzel zanj pri mestnih očetih, da so mu odpustili 4 gld. Ker pa mestni višji blagajnik ni maral priznati tega znižanja, je Kregel vložil pismeno prošnjo na magistrat, da mu izda »dekret«. Magistrat je prošnji res tudi ustregel na petkovi seji 7. avg. 1615. V razpredelku »Bürgerstellung« (k. p. 1615., fol. 98) je tudi zabeleženo: »Hanns Khriegel Pierpreuer, Zalt sein Burgerstellung vber den Ime durch E: Er: magistr. beschehenen nachlass mit 6 f. Idest... f 6.« Mestne knjige, v kolikor so ohranjene, poslej molče o njem. Tako ne vemo, kje je stanoval in kje je varil Ljubljancanom pivo.

Janez Kregel se je poročil 30. avg. 1615. v Ljubljani z Ano Weingartner iz Trbiža. Takole stoji v poročni knjigi ljublj. stolne župnije: »1615 — Aug: 30. Cop: sunt hae duae personae Joannes Kriegel et AHn filia Jacobi Weingartner ex Tharphes. Testes (priči) Michael Kuchar et Michael Kromar«.

To je vse, kar vemo o ljubljanskem pivovarju Janezu Kreglu. Priimek, ki se piše na prav različne načine,¹ navadno pa kot »Kriegl«, je domač na spodnjem Koroškem. Celovski mestni sejni zapisnik z dne 5. decembra 1587. omenja Pavla Kriegla, velikovškega meščana (»Paul Kriegl Burgern zu Velkenmarkht, ist aus dem Schuschnigischen gelt, laut Quittung 100 f erlegt worden«). L. 1759. krčmari v Celovcu »Adam Kriegl, burgerlicher Gastgeber (hotelir)«, l. 1772. se omenja vinotoč Uršule Kriegl, rojene Lesanz. Še danes žive v okolici Celovca Kriegli, ki govorijo slovenski.

PIVOVARNA V MESTNEM STOLPU NA ŽABJAKU

V Ljubljani pa kaj hitro čujemo o drugem Kreglu (ali Kreglu), ki je bil tudi pivovar in gotovo kak Janezov sorodnik, najbrž ne sin, marveč mlajši brat. Ta je prvi, o katerem vemo tudi, kje si je priredil pivovarno. *Varil je pri mestnem stolpu na Žabjaku*.

Mihael Kregel (l. 1622.—1635.). Ljubljanski mestni najemninski urbar iz l. 1622. (prvi, ki je ohranjen, objavljen v letošnji 1. številki »Kronike«) piše pod naslovom »Schabieck Thurn«: Pivovar Mihael Kregel je vzel to 1622. leto v najem obok pod žabjaškim stolpom kakor tudi mali obok pod stopnicami tik zraven, je plačal za to ... 5 goldinarjev. (»*Michell Khrüegl Buer Proyer hat dises 1622. Jare, das gwelb vnnndter dem*

¹ Da ga včasih zapišejo tudi kot Kregel ali Krögl, navaja na misel, da morda nimamo opraviti z nemškim »Krügl«, kar bi bilo sicer primerneje za pivovarja, marveč s slovenskim »kraguljem«.

Sabyekh Thurn sowol das gwelb vndter der Stiegen Negst dabey gelegen, in Zinss bestanden, gab dauon ... f 5«.)

Stolp je stal na vogalu mestnega obzidja ob desni obali Ljubljani nasproti izlivu Gradaščice. Valvasor (XI. knjiga str. 666) piše, da so l. 1536. sezidali Ljubljanci okrogli stolp ali branik na žabjaku ob vodi (*»der runde Thurn oder Bollwerck am Schabieckh bei dem Wasser«*). Obzidje je stalo tam že mnogo prej. *Mali obok pri stolpu so sezidali l. 1619.* Račun o teh delih sem našel v knjigi o izdatkih za l. 1619. v rubriki *»Auff bösserung vnd Gebey bey der Statt«*. Mojster Matevž in dva zidarja so začeli graditi sredi maja, popravljali so obzidje *»vnd in dem wasser thurn Ein Neues gwelbl bey der thuer aufgefuehrt«*. Za to delo je dobil mojster Somernigg 4 dnine po 26 krajcarjev 2 vinarja, prav po toliko oba zidarja, delavec Jernej Jakuš pa po 10 kr. na dan, torej 40 kr. Elizabeta Ritmanka je tudi delala 4 dni za 32 kr. K temu se je porabilo 14 voz kamna (14 fuerder Stain), pripeljanih z dvema konjema, voz po 10 kr., skupno 2 gld. 20 kr., dalje 12 enovprežnih voz po 6 kr. 2 v. Voznik, ki je pripeljal 26 voz apna, je dobil od voza po 4 kr., skupaj 1 gld. 44 kr., 49 voz peska po 4 kr. = 3 gld. 16 kr. K temu delu so pripeljali tudi 2000 dvojnih zidakov (*»Topelt maur Zigel«*), vsakih 100 po 6 kr. = 2 fl. Opekarskim hlapcem, ki so znosili opeko iz peči, je mestni blagajnik plačal skupaj 26 kr. 2 v. Vse to delo je torej stalo samo 17 goldinarjev, 38 krajcarjev in 2 vinarja. — Sredi junija pa je *»napravil tesar Gašper Ranta še stopnice na žabjaku in oknice (die Fenster Polkhen) kakor tudi stopnice ob vodnih vratih«*. S popravilom strehe *»na mestnem stolpu pri uri«* in z obtesavo lesa v mestni orožarni je Ranta vse to delo opravil v 6 dneh in dobil 1 gld. 36 kr. plače, torej po 16 krajcarjev na dan. Njegov hlapec Luka Vegar (Weggar) 6 dni po 15 kr., prav toliko tudi tesar Ahac Krivec in tesarjev hlapec Gregor Taškar. Vsi štirje skupaj torej 6 goldinarjev in 6 krajcarjev za 6 dni dela.

Kaj so počeli z novim obokom in s popravljenim žabjaškim stolpom, ne vemo, ker so mestni urbarji ohranjeni šele od l. 1622., porazgubili pa so se tudi sodni zapisniki od l. 1617. do 1633. *Morda* je že Janez Kregel tam varil kameno pivo?

L. 1622. je bila v stolpu poleg kleti za pivovarno še kovačnica, ki jo je imel v najemu ključavničar Pavel Tunkhl, za njim pa ploščar (*»Plattner«*) Tobija Pitterle. Dočim je pivovar plačeval po 5 gld. na leto, je prišlo na slednjega le 1 gld. najemnine. L. 1623. so postavili zraven oboka pri stolpu še barvarnico in peč, kar priča zaznamek v urbarju: *»Hanns Caschier (Košir) Ferber, Zinst von einer auffgerichteten Hütten, vnd offen 5 fl.«* Urbarji od l. 1624. do 1636. manjkajo.

Ko je l. 1622. otvoril (ali prevzel) pivovarno ob žabjaškem stolpu, Miha Kregel še ni bil meščan. 15. junija je za 1000 opek plačal v mestni opekarni kot *tujec* (*»als frembder«*) 5 gld. 40 kr. (domaćina, t. j. meščana, bi stalo samo 4 gld.). Meščan je postal šele l. 1623. Knjiga o prejemkih piše, da je Michel Khriegl odštel za sprejem med meščane dne 23. novembra 10 goldinarjev. To je bila najnižja taksa tisto leto. Toda le trije so plačali več, n. pr. Inocent Bosio kar 100 gld. Da pa je Miha sploh moral plačati sprejemnino, je dokaz, da ni bil Janezov sin, ker meščanski

sinovi niso plačevali sprejemnine, čeprav so morali tudi oni prositi za meščanstvo, ki ni bilo dedno in se je podeljevalo samo osebno. Miha Kregel je bil, kot sem že omenil, najbrž Janezov bližnji sorodnik, morda mlajši brat. K tej domnevi navaja tudi beležka v prejemni knjigi, da je 18. aprila 1622. plačal *»mladi pivovar«* 12 kr. za 6 navadnih desk.

Mestne davčne knjige so ohranjene od l. 1600. dalje skoro nepretrgano do l. 1752. Iz teh posnemamo, da je Mihael Kregel *stanoval zelo blizu svoje delavnice*, namreč na žabjaku pri nekem Schinagoi-ju.¹ Isto leto, ko je otvoril pivovarno, se je tudi oženil in sicer 28. maja. Ženi je bilo ime Katarina. Priči: Matej Zlebnik in Stefan Bossca (?). Več poročna knjiga stolne župnije ne pove. Že l. 1624. se je preselil v sosedno hišo, k dedičem Pavla Kastelca.² Obrtnega davka je plačal za leto 1623. 3 gld., za l. 1624. pa četrtletno po 59 kr., torej 3 gld. 56 kr. Naslednjega leta je plačal že 4 gld. 45 kr. L. 1627. se je Miha Kriegl preselil k Lovrencu Raisingerju (tudi Rasingar pisane mu) na *»Stari trg«*. Tam čitamo *»Michel Kriegl Pierproyer«* še leta 1628. Davčna knjiga od naslednjega leta manjka, l. 1630. in 1631. ni nikjer zabeležen, pač pa ga najdemo l. 1632. na *Novem trgu* onstran Ljubljani v hiši Martina Burjaka (Wuriakh), kjer je pred njim stanoval učitelj (*»schulmeister«*) Janez Comissarius. Dočim je le-ta plačeval 1 gld. obrtnega davka, je *»Michael khrüegl«* odštel za l. 1632. petkrat toliko. V Burjakovi hiši,³ ki je v seznamu 3. na Novem trgu, je Kregel ostal do svoje smrti, t. j. do l. 1635. Obrtnega davka je plačal l. 1633. 7 gld., zadnji 2 leti pa po 6 gld.

Mihael Kregel je bil vsekakor močno znana oseba v Ljubljani, saj ga je magistrat postavil za *mestnega orožarnarja*. To izvemo iz tegale zapiska seje mestnega sveta, ki se je vršila v ponedeljek, 10. julija na rotovžu:

»Orožarnar (Zeugwarth) Mihael Khrüegl prosi, da se mu odpusti zaporna kazen v stolpu, ker on ni kriv nesreče nad kmetom, ki ga je na dan sv. Rešnjega

¹ V Žinagojevi hiši so od približno l. 1637. do 1646. prebivale redovnice bernardinke iz Friedenweilerja v Nemčiji, v 18. stoletju pa je bila tu vojašnica, ki je mogla sprejeti pod streho do 500 vojakov. Več o tej hiši v Radicevi knjigi *»Alte Häuser in Laibach«*, str. 34–42.

² Ta hiša je leta 1631. prešla v roke vrhniškega župnika Jakoba Brganta (*»Herr Jacob Wregant — tudi Wergant in Wregandt — Pfarherr zu ober Laybach«*), l. 1634. pa v last njegovih dedičev. L. 1636. je hišo dobila vdova Helena Khappusch, od l. 1639. so lastniki dediči Helene Godini, od leta 1643. do 1668. vidimo notri dediče Andreja Khappuscha. V najemninskem urbarju (l. 1681.) se ta priimek piše Koppus, od l. 1688. dalje pa Andreja Khapusa dediči.

³ Burjakovo hišo je l. 1637. prevzel padar (*»Palbierer«*) Baltazar Schmeidl, ki je plačeval 6 gld. hišnega in 3 gld. obrtnega davka. L. 1650. je lastnik Janez Karel Samtpauer, 1654. lekarnar Ludovik Hauenstein, do l. 1672. pa njegovi dediči. Od l. 1673. do 1705. je hiša last lekarnarja Janeza Jurija Toscha in njegovih dedičev, nato pa preide v roke lekarnarja Janeza Petra Sartorija, ki l. 1717. združi s to še sosedno hišo, prej last Karla pl. Samburga. Od l. 1740. je lastnik te razširjene hiše lekarnar Franc Karl Weikhardt. L. 1771. je tu bila št. 293 Novi trg, l. 1815. št. 223 *»Kunschaftsplatz«*, od l. 1877. do danes pa *Jurčičev trg 2*. V hiši, kjer je pred 300 leti stanoval pivovar Miha Kregel, je danes *usnjar Moskovič*.

SODOBNA UPODOBITEV BITKE PRI SISKU

telesu poškodoval neki strelec, saj je dal smodnik, preden so top nabili, dvakrat presejati in očistiti (reüßtern vnd seüßern). Sklep: Slavni magistrat za enkrat sprejme prosilčevo opravičilo, mu »arrest« odpušča in ga resno opominja, da mora biti v bodoče sam navzoč pri nabijanju topov. Po tem se naj ravna.« (s. p. fol. 117.)

L. 1635., ko so se dvignili kmetje v celjskem okraju in so se tudi Ljubljanci bali kmečkega napada, je imel naš Kregel kot orožarnar dovolj posla. Sejni zapisnik od petka dne 11. maja (fol. 312) pravi: »Včeraj se je vršil ogled vrat in stolpov v mestu in okrog mesta, ki so se ga udeležili: gospod Krištof Otho, župan, gospod Jan. Henr. Widerkehr, mestni sodnik, gospodje Verbez, Wiz, Gregor Khunstl, Brugioli, Schönlöbl, Jan. Khunstl, Wuriakh in Feichtiger. Miha Khrüegl kot orožarnar slavnega mesta (»als Gem: Statt bestelter Zeugwarth«) je dobil ukaz, da mora imeti topove pripravljene (»das geschüz in paratis Zuhalten«). Zraven se je še sklenilo, da se mora k vsakim vratom postaviti po en top na kolesih (»ein Stukh auf Rödern«).

Kmečki punt, ki je zajel tudi Kranjsko, je grozno končal: »Jurij Levec je bil obglavljen z mečem in mrtvo telo razčetrverjeno, kosi trupla obešeni na štirih odprtih in prostih cestah. Jurij Dolar in Hanže Drolec sta bila zaradi svojega zločina obsojena na dosmrtno robijo (ad dies vitae, ad operas publicas) v Rabu na Ogrskem.« Tako v mestnem sodnem zapisniku v ponedeljek, 26. novembra 1635.

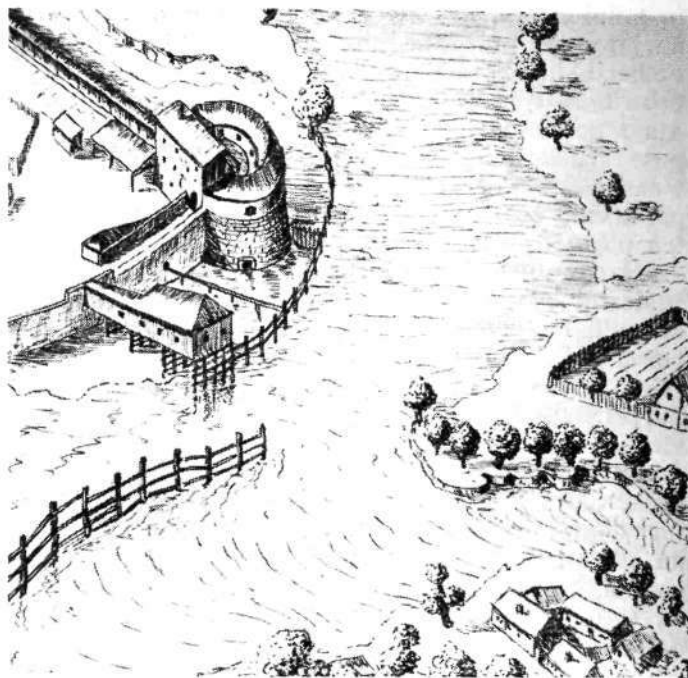
Kregla najdemo l. 1634. tudi kot nadzornika dimnikov na Novem trgu, 2. januarja 1635. pa je bil postavljen za vratarja (»Thorspöerer«) pri vicedomskih vratih (zraven današnje univerze).

Poleg pivovarstva se je Kregel bavil tudi s trgovino. V petek, 9. marca 1635 se je na mestni seji prečitala »pretkana pisarska vloga Andreja Kocjančiča, Mihaela Khrüegla in Jerneja Laknerja proti tujim krošnjarjem in kramarjem (»ein spizfindiges schrifftenstellerisches anbringen wider die frembden hausirer, Cramer vnd khraxentrager«), zlasti pa proti Zuanu de Albertisu,¹ ki jim odjeda kruh izpred ust. Oni prosijo za pomoč v smislu cesarske najmilostivejše naredbe iz l. 1609. — Sklep: Prosilci se napotijo na mestnega sodnika.«

Ali je Kregel do konca varil pivo na žabjaku, ni mogoče vedeti, ker manjkajo urbarji iz let 1624. do 1636. Ni izključeno, da je prišel drug pivovar na žabjak, sam pa da je varil na današnjem Jurčičevem trgu.

Miha Kregel je imel z ženo Katarino 4 hčerke, o katerih nam matične knjige stolne župnije sv. Nikolaja povedo naslednje:

¹ Zuane de Albertis je imel v najemu mestno prodajalno št. 25 na čevljarskem mostu za letnih 12 gld. od l. 1638. dalje. »Most je 17. febr. 1654 po polnoči radi nemarnosti nekega zlobnega človeka in (sic!) nožarskega pomočnika zgorel s prodajalnicami, ki so stale na njem.« Teh prodajalnic je bilo 31. Od l. 1655. do 1658. najdemo de Albertisa v prvi izmed »malih prodajalnic, postavljenih na gornjem mostu«, kjer je plačeval samo 2 gld. 40 kr. najemnine. Od l. 1659. dalje pa je vpisan na prvem mestu med »Laden auf der Oberrn Prugkhen« z 12 gld. najemnine (most so torej obnovili). L. 1668. je vpisana tam že njegova vdova. (n. u. 1636–1668.)

Vodni stolp (Vodna vrata) l. 1670.

V sredi priteka Ljubljana, z juga vanjo se od desne izliva Gradaščica. Ob sovodovju so v reki grablje za varstvo zoper naplavljeni les. Postopje, obdano od mogočnega vodnega stolpa, je bilo v 17. stoletju pivovarna.

1. Marjeta (»Margareta ex patre Michaelae Krigl et matre Catharina«), krščena 25. maja 1623, botra sta bila Melhijor Stokh² in Ana Ciriani.³

2. Uršula (»ex parentibus Michaelae Kregel (!) et Cathra«), krščena 16. oktobra 1625. (botra: Andrej Kopash in Ana Rankardt), umrla 26. oktobra 1638. (»obiit Vrsula 14 annorum, patris Michaelis Kriegl Ceruisiae q. opificis,⁴ ei eius uxoris Cath. ae«), pokopana pri Sv. Petru.

3. Marija, roj. l. 1626. (?), umrla 11. aprila 1636. (»filia Civis p. m. Kriegl, & mulieris Catharinae, 10 annorum«), pokopana pri Sv. Petru.

4. Magdalena, roj. 1632 (?), umrla 29. junija 1635 v starosti treh let (»filia Patris Michaelis Kregl (!) mercatoris⁵ et eius mul. Catharinae«), pokopana tudi pri Sv. Petru.

Od vseh štirih hčera je dalj časa živela samo prvo-rojenka Marjeta, ki jo čaka še imenitna usoda. Očeta pa sta preživeli za kratko dobo tudi še Marija in Urša. Kdaj je umrl Mihael Kregel, nisem mogel ugotoviti iz stolno-župnijske mrliške knjige, vsekakor pa se je to zgodilo konec leta 1635. Na seji 31. decembra 1635. je namreč »predlagal župan (Krištof Ottho): ker je bivši orožarnar slavnega mesta Mihael Krüegl umrl, je skrajna sila, da se čim hitreje napravi inventar topov

² O Stoku bomo še čitali v tem spisu. Bil je trgovec v Ljubljani, občinski svetovalec, večletni višji špitalski upravnik in mestni sodnik v letih 1638 in 1639. Ustanovil je pivovarno na Jami v Šiški, ki je obratovala v 17. in 18. stoletju.

³ Menda žena Franca Cirianija, ki je bil mestni sodnik v letih 1636, 1637, 1642 in 1643.

⁴ »cerevisia«, latinsko ime za pivo, »cerevisiae opifex« pomeni vsekakor pivovarja.

⁵ »mercator« lat. izraz za trgovca. Kregel je torej bil pivovar in trgovec.

in municije in, ker mesto ne more biti brez orožarnarja, se je prečitala prošnja ključavničarja Jakoba Felberja, ki se poteguje za to službo. Izkazalo se je, da ta za to ni sposoben, zategadelj se je stopilo v pogajanja z gospodom Janezom Stöslom, naj bi prevzel ta posel. Ta se je izjavil v toliko, da bi se že dal porabiti v čast slavnemu magistratu, ako bi ga cesarski orožarnar »Vmb ein ‚gebüerliches‘ naučil te umetnosti.« Iz teh pogajanj pa ni bilo nič in je Kregla nasledil kot orožarnar Jurij Hren (s. p. 1636, fol. 88).

Mestni gospodje so 11. januarja 1636 še enkrat sklenili, naj »da mestni sodnik čimprej popisati topove, puške in strelivo, in če kaj manjka, morajo povrniti vdova in dediči Khrüglja kot bivšega orožarnarja«. Isti dan so postavili za skrbnika nad Kreglovim premoženjem in za varuha dedičem meščana Andreja Kocjančiča¹ in Janeza Koširja. 18. januarja prosi vdova Katarina, da se napravi »popolna inventura zapuščine njenega moža«. Deset dni po tem prosi, da se ji izroči medtem popisana zapuščina in »obljublja, da bo zvesta mati svojim otrokom«. Gospodje na rotovžu so sklenili: »če prosilka v osmih dneh najde med meščani zadostne in sprejemljive poroke glede zapuščine rajnkega moža, se ji prošnja usliši, drugače pa se premoženje poveri določenima skrbnikoma« (s. p. fol. 25). Katra je morala neprestano drezati na rotovžu: 8. febr. je prosila, da jo zaslišijo zastran jamstva, ki ga je priskrbel. Sporočili so ji, naj se zgleda čez 20 dni pri mestnem sodniku. 24. marca je prosila, naj se čimprej napravi inventar mestne municije in topov, ter ponudila, da bo poravnala namesto pokojnega moža, če se dožene kak primanjkljaj. Zapuščina pa naj se ji proti zadostnemu jamstvu izroči. Če se je mudilo Kreglovi vdovi, se ni mudilo gospodom na rotovžu. Sklenili so zdaj v tretjič (dvakrat se sklep ni izvedel), da se »gospodu Janezu Henrikui Widerkehru, mestnemu sodniku tega knežjega glavnega mesta Ljubljane, s tem naroča, da po velikonočnih praznikih v navzočnosti več svetovalcev ‚ordentlich‘ popiše topove in strelivo slavnega mesta in o uspehu sporoča spoštovanemu magistratu« (fol. 68). Kaj so gospodje ugotovili pri tem popisovanju, ni zapisano v sodnem protokolu. Vsekakor pa ni nič manjkalo, sicer bi to bilo kje zabeleženo. 9. maja je vdova Katra zopet potrkala na rotovžu, naj ji dovoli, da prevzame Kreglovo zapuščino. Odgovor: častiti magistrat ostane pri svojem sklepu, ki je bil nedavno ustno sporočen prošnji« (fol. 103).

Kreglov naslednik Janez Stranzer. Katri so gospodje menda dopovedali, da sama ne pride nikamor naprej. Zato se je — dobrih 7 mesecev po smrti prvega moža Mihe Kregla — poročila v drugič. V »liber

matrimoniorum« stolne župnije piše, da sta se 21. julija 1636 vzela »*Joannes Stranzer et Catharina Kriegelin*«. Priči sta bili zelo imenitni: *sam tedanji mestni župan Kristof Ott² in sodnik Franc Ciriani*.

Na sam dan poroke se je na mestni seji razpravljalo o prošnji »Janeza Stranzerja, čevlarskega pomočnika, ki se je oženil z vdovo Katarino Khrügl, da se mu do slovesne mestne seje dovoli izvrševanje obrti (»biss Zu denen Statrechten die handtierung treiben Zulassen«), tedaj bo »pokorno« predložil svoje papirje in se priglasil za meščansko pravico. Mestni svet mu je ustregel z naročilom, da se mora do slovesne seje primerno (»gebüerlich«) obnašati in si priskrbeti *rojstni list in učno pismo*.

Janez Stranzer je brž po poroki želel priti do Kreglove zapuščine, ki je bila pod zaporo, toda magistrat je naročil sodniku Cirianiju, da otvori in preda zapuščino skrbnikoma (1. avgusta 1636, fol. 211). Nato se je oglasila njegova žena, da se ji izroči Kreglova zapuščina, ker vzdržuje otroke, ali odredi razdelitev in nekaj izloči za obleko in hrano, ali pa določi izredno peremptorno zaslišanje proti jeroboma (25. avgusta). Njena zahteva se je sporočila le-tema. Katra je morala prošnjo ponoviti in 21. sept. so končno določili dan razprave za 1. december. Kako so se pomenili s Kocjančičem in Koširjem, ni nikjer zapisano, ker se sodni zapisniki od l. 1637. do 1650. niso ohranili. Iz knjige o prejemkih (v rubriki »Burgerstellung«) izvemo le, da je Janez Stranzer postal l. 1637. meščan in plačal 26. junija 20 gld. sprejemnine.

14 let pozneje, ko se zopet začno sodni zapisniki, vidimo, da se borba z jerobi nadaljuje. Glavni skrbnik Kocjančič je medtem umrl, zato pa je »Katarina Stranzerca kot skrbnica svoje Krüeglove hčere« — torej je le prešlo jerobstvo nanjo — zahtevala od Kocjančičevih skrbnikov, da predlože Kreglov jerobski račun (23. jan. 1651). 10. marca je prosila magistrat, naj ukaže Kocjančičevemu skrbniku Luki Crabathu, da ji plača računski ostanek (»Raitrest«) 315 gld. 1 v ali pa naj se določi zaslišanje. Spor z Luko Hrovatom traja vse leto. Zapisnikov od l. 1652. do 1657. nimamo. 20. junija 1659. zahteva Katra od Kocjančičevega skrbnika Karischa neke kositraste predmete in bakren možnar iz Kocjančičeve zapuščine. Magistrat ukaže izročitev, »ako je upravičena«. Prihodnje leto Stranzerca ponovi zahtevo (s. p. 1660, fol. 39). Kaj je bilo s tem bakrenim možnarjem in s to kositrovino, ali je bilo to v kaki zvezi s Kreglovo pivovarno, ne izvemo; tudi ne, ali je Katra predmete izterjala. Značilno za tedanje razmere v skrbniških zadevah je pač, da so *varuhi ravnali s premoženjem svojih varovancev kakor s svojo lastnino*. Kot bomo pozneje še mnogokrat videli, je pogosto nastala taka zmeda, da je bilo težko ločiti, kaj je jerobovo in kaj varovančevo. Zato so bili spori v varuških zadevah skozi stoletja glavni predmet obravnav v mestnem svetu.

O samem Kreglovkinem drugem možu Janezu Stranzerju beremo v sodnih protokolih samo parkrat v čisto brezpomembnih zadevah. Davčne knjige pa nam povedo, da se je *silno pogosto selil*.

Prvo leto po poroki je ostal z ženo v Kreglovem stanovanju v Burjakovi hiši. Plačeval je 4 gld. obrt-

¹ Ljubljanski trgovec Andrej Kocjančič je imel hišo na trgu zraven Kristofa Troppa. Bil je dokaj premožen, saj je plačeval po 50 gld. obrtnega davka. Umrl je 1. decembra 1649., star 56 let in bil pokopan pri očetih avguštincih. V sodnih zapisnikih čitamo o treh njegovih sinovih. Avguštin je študiral v Ljubljani in nameraval v Gradec (s. p. 1667, fol. 62), Janez se je l. 1666. mudil v *Namurju v Belgiji, tedanji Nizozemski* (»in Niderlandt«), kamor mu je skrbnik Miha Karisch poslal menico 54 gld. v zlatu (1666, fol. 75), na povratku domov se je fant zadolžil in je rotovž naročil skrbniku Dionizu Neuriserju, da te dolgove poravnava (»Zur abzahlung seiner Im herein raisen auss Niderlandt vnter weegen Contrahierten schulden...«; s. p. 1667, fol. 131).

² Sam se je podpisoval »Christoff Ottho«.

nega davka, 2 gld. manj kot njegov prednik. V isti hiši je stanoval slikar Simon Markhenpekh (4 fl. obrt. davka). L. 1637. prebiva v hiši dedičev Adama Sonca (Novi trg, 18. hiša v seznamu, šteto od konca). 1638 se je preselil v bližino prvega stanovanja, v hišo dedičev Jerneja Freidthoffnigekha (5. po vrsti na Novem trgu). Ko je leta 1640. ta hiša prešla v last peka in občinskega svetnika Dioniza Neuriserja, je šel Stranzer stanovat k Janezu Raisingerju (14. hiša, Novi trg). Obrtni davek se mu je zvišal na letnih 6 gld. L. 1641. se seli h Karlu Porttnerju (Novi trg, 25. hiša), 1643. k čevljarju Primožu Jancu (Janiz) v današnje Križevniško ulico, 1648 pa v *lastno hišo* blizu zraven. Plačeval je od nje 3 gld., od obrti pa 10 gld. Naslednje leto prevzame Stranzerjevo hišo Luka Crabath,¹ Kreglovkin mož pa se preseli nazaj k Jancu. Tu je vztrajal samo eno leto. L. 1650. ga najdemo *izven mestnega obzidja pred vicedomskimi vrati* kot 5. po vrsti. Plačeval je »Hausgulden« 35 kr., od obrti pa 6 fl. Tu je ostal do smrti. Obrt pa je morala pešati, ali pa jo je polagoma opuščal, ker je obrtni davek stalno padal in znašal l. 1660. samo še 40 krajcarjev. To leto je Janez Stranzer umrl. L. 1661. ni njegovo ime zapisano v davčni knjigi niti pred vicedomskimi vrati niti kje drugje v Ljubljani.

Noben zapisnik nam ne pove, ali se je Janez Stranzer pečal s pivovarstvom potem, ko je poročil Kreglovo vdovo ali ne. Možno in verjetno pa to vsekakor je. Tudi je lahko izvrševal dve ali celo tri obrti. To ne bi bilo nič posebnega v tedanji Ljubljani.

Tako je Kreglova vdova Katarina preživela tudi drugega moža. Proti njej je povedel zapuščinsko borbo možev brat Jurij (»Jury«) Stranzer. Končno sta se pogodila, da dobi vdova Katra za možem nekaj denarja, Jurij pa bratovo pohištvo in njegova pisanja. Pri tem je prišlo do ostrega prepira, ki se vleče več let po sodnih zapisnikih. Jurij je obdolžil svojo sva-kinjo in njenega svaka (»Schwager«) Krištofa Bucherja, da sta *skrila poročno pismo in neko črno knjigo*, kjer so gotovo najboljše terjatve rajnega Janeza. Gnal ju je celo v prisego. Zase je Jurij povedal, da je tujec v Ljubljani (»ein Ausländer«, s. p. 1662, fol. 89). L. 1664. ali prve mesece 1665. je Katarina umrla. Njen dedič je postal kramar *Krištof Bucher* (s. p. 1665, fol. 73 in 81). Jurij je zdaj zahteval od Bucherja, da izroči bratovo ženitovanjsko pismo in ostale papirje. Bucher pa ga je prijemal, da mu mora plačati 250 gld., kot se je bil pogodil z rajno Katarino. Na razpravi 7. marca 1667. je bilo razsojeno, da mora Bucher ženitovanjsko pismo deponirati v mestni pisarni. Njegova terjatve (napram Juriju) pa da je zadostno krita s hišo Janeza Stranzerja. Ta Stranzerjeva hiša je najbrž stala v današnji Wolfovi ulici. — Na isti razpravi izvemo, da je bilo Juriju v poročnem pismu zapisano 60 gld. jutrine (»Morgengab«). Bucher in Jurij pa sta se pestila še cela 4 leta za Stranzerjeve papirje. Šele na obravnavi 19. junija 1671 je bil Jurij Stranzer končno premagan in poslej se nič več ne sliši o njem. Ali je umrl ali pa izginil iz Ljubljane.

Bucherjeva pot pa je šla nevzdržno navzgor. Začel je svojo čudovito kariero v Ljubljani kot skromen

kramar. 15. nov. 1660. se je poročil Krištof Bucher z Marjeto Bresk (Breskin). Priči sta bili *Janez Stranzer* in *Janez Mravlje* (Mraule). Tale Marjeta Breskova ne more biti nihče drugi kot prvorojena *hči pivovarja Mihe Kregla*, vdova po nekem Bresku (ali Brisku). Kaj je bil ta njen prvi mož, ne vem. Marjeta je bila stara 37 let, ko se je poročila z Bucherjem, ta pa samo 32 let. Za pričo pri poroki je bil, kot vidimo, njen lastni oči. — 1662. je Bucher pridobil trgovino dimnikarja Gabriela Plazerja (»Von Gabriellen Plazer Rauchfankherern alda sein andato geführtes Handell an sich gebracht«, s. p. 8. maja 1662, fol. 83). 12. febr. 1663. postane »Hanns Christoph Bucher Cramer« meščan proti sprejemnini 10 gld. (zelo skromna vsota!). L. 1667. so »dediči Mihaela Khrüegla« (to sta bila pač Marjeta in njen mož Bucher) celo leto vodili proces s Kocjančičevim jerobom Karischem za tisti računski ostanek, o katerem je bilo govora leta 1651. (s. p. 1667). Še leta 1671. je moral Bucher biti kramar, ker je prosil za dodelitev boljše sejsmske lope (s. p. 1671, fol. 67). 1672 so mu izpregledali nekaj davka. To leto na dan sv. Jakoba je izvoljen v občinski svet kot »24 ak«. L. 1682. je zabeležen kot »12ak«, dosmrtni član notranjega sveta. V letih 1686/87 do 1688/89 in 1696/97 ter 1700 je mestni sodnik. L. 1700. ga že pišejo »Herr Johann Christoph von Puchenthall«. L. 1710./11. in 1711./12. je *Ljubljanski župan*. Bivši skromni priseljeni kramarček, sedanji plemič in eden glavnih veljakov in bogatašev v Ljubljani je umrl 26. marca l. 1721. v starosti 93 let.

Bucher (ali Pucher) je imel dve hiši »am Platz«. Prvo je pridobil okoli l. 1675. Ta hiša je bila l. 1600. Ramingova last, od 1619. pa Šušterčičeva. Za Bucherjem jo je dobil krojač Križaj. Od l. 1865. je to Bončarjeva hiša. L. 1877. je imela št. 16 Pred škofijo. Tako je ostalo do danes, ko je v bivši Bucherjevi hiši *galanterijska trgovina Antona Škofa*. — Drugo hišo je Bucher dobil l. 1700., ko mu je bilo podeljeno plemstvo. L. 1600. je ta hiša pripadala Janezu Weinfüererju, od 1615. dalje kostanjeviškemu opatom, 1673. pa jo je prevzela Neža Groschl. Po l. 1769. je to *Lambergov kanoniška hiša*. L. 1771. je imela št. 210 »am Platz«, l. 1815. št. 296 »Schulplatz«, od l. 1877. pa št. 4 na *Vodnikovem trgu*. — Bucher je imel tudi vrtove v sedanji Šelenburgovi ulici. Na enem izmed teh stoji danes Koslerjeva palača, Šelenburgova ulica 3. (Več o tej hiši in o Puchentallovem sinu odvetniku dr. Janezu Antonu v dr. Andrejkovi »Trgovski zgodovini Schellenburgove ulice«.)

Pivovar Janez Krener. L. 1627. se poleg Mihe Kregla pojavi v Ljubljani še en pivovar. Njegovo ime je po tedanji šegi pisano na vse mogoče načine, da se je kaj težko odločiti za pisavo. V hiši mestnega sodnika Gregorja Kunstla, ki je stala v Špitalski (današnji Stritarjevi) ulici in tvori sedaj del palače meščanske imovine,² je za l. 1627. zabeležen v davčni knjigi »Hans khriener Pierproyer vom gewerb«. Koliko je

¹ Za Hrovatom je hišo dobil Avguštin Kocjančič. 250 let pozneje je tu hišna št. 11 v Križevniški ulici.

² Gregor Khunstl je bil mestni sodnik v letih 1621/22, 1622/23, 1626/27 in 1627/28 ter župan 1638/39. *Lastniki Kunstlove hiše* v Špitalski ulici (»am Platz«): l. 1627.—1638. Gregor Kunstl, 1639.—1685. Kunstlovi dediči (od l. 1666. se beleži tu davek »Von zweyen heusern«), 1686. do okrog 1752. baron Marx Anton von Pillichgratz, nato pa *meščanski špital* »von zweyen zusammen gebauten Paltidenhäusern«. Od l. 1756. je tu št. 229 »Am Platz«.

plačal davka, ni navedeno. Prav tako stoji prihodnje leto pri Kunstlovi hiši samo opomba: »Darin Pierproyer vom Gewerb«. Ali je Krener tu samo stanoval ali pa tudi varil pivo, se ne da reči. Morda je prevzel pivovarno na Žabjaku, ako je imel Kregel pri Reisingerju v Florijanski ulici (današnji št. 13)¹ lastno pivovarno od l. 1627. do svoje preselitve v Burjakovo hišo na Novem trgu, kar pa je seveda le možna domneva.

L. 1630. najdemo pivovarja Krenerja v današnji Wolfovi ulici št. 6. V davčni knjigi za leto 1630. se navaja »pred vicedomskimi vrati« v Strenarjevi hiši: »Hannss Khriener Pür Preuer ist in Sterischer (napaka v pisavi, sicer se to ime vedno piše Strenner in slično) Erben hauss vvnnder das Spittall Zünsbar ... vom gewerb 15 fl«. Po 15 gld, obrtnega davka je plačeval tudi še naslednja tri leta. Zanimivo je, da se njegovo ime vsakokrat piše malo drugače: l. 1631. Hannss Khriener pierproyer, l. 1632. khrienner, leta 1633. pa khrenner. L. 1634. in 1635. plačal »Hannss khrenner in dem Strennerischen haus vvnnder das

¹ Lastniki Reisingerjeve hiše: l. 1600.—1603. dediči Janca Feingasta, 1604. do pribl. 1609. slikar Matija Raisinger, 1610. do 1636. »Maler« Lovrenc Raisinger, 1637. do 1673. Raisingerjevi dediči (zlasti gostilničar na Bregu Gašper Magajna), od 1674. dalje trobentač Miha Wallich, ki postane tast šišenskega pivovarnarja pl. Schiffreierja in l. 1717. sam plemič z nadevkom pl. Wallensperg. L. 1771. preide hiša št. 150 na »Starem trgu« iz rok pl. Wallenspergov v last Jošta Schreya. L. 1789. sledi Jožef Schrey, 1799. Janez Alojz Gruber, 1811. je lastnik hiše, ki od l. 1805. nosi št. 41 »na Starem trgu« levo proti sv. Florijanu, Franc Černič, od 24. februarja 1824. Franc Ruda in od 12. junija 1824. Jožef Stroy. Njemu sledi Valentin Pleiweis. L. 1877. je lastnik nove št. 13 v Florijanski ulici Jakob Matozel, l. 1901. pa Martinčič Jakob.

Raisinger je imel še eno, znamenitejšo hišo, tam, kjer je danes Sokličeva špecerijska trgovina in vinotoč v Cojzovi hiši na Bregu št. 20. Najstarejši datum, ki sem ga za to hišo mogel ugotoviti, je l. 1588., ko je bil njen lastnik Janez Koncilja (Cancilli). Njegova hči se je omožila z Matijo Raisingerjem, ki je bil lastnik do l. 1618. Bil je slikar in je imel na Bregu najimenitnejšo gostilno v Ljubljani (glej letošnjo »Kroniko« št. 3., str. 140). Plačeval je po 10 do 15 gld. obrtnega davka na leto, kar ni bilo malo. Hišo je nasledila Raisingerjeva vdova, že l. 1621. pa je v hiši Gašper Magajna, ki postane l. 1623. tudi formalni lastnik. Točil je vipavca in terana in plačeval poleg 8 gld. hišnega še po 10 gld. obrtnega davka. Vmes (l. 1632. in 1633.) se imenuje v hiši gospa Sofija Ressinger, vdova, ki je plačala l. 1633. tudi 10 gld. obrtnine. Najbrž je tedaj ona krčmarila. Od l. 1661. se beležijo Gašperja Magajne dediči, l. 1669. pa prevzame hišo Janez Andrej pl. Flachenfeld. Okoli l. 1694. je notri krčmarila kot najemnica Elizabeta Klobas (Khlowasin). Od kanonika pl. Flachenfelda prevzame hišo l. 1732. baronica Jožefa Leopoldina pl. Erberg, roj. pl. Apfaltern. L. 1756. nosi hiša št. 302. Baronici Erberg sledi okoli l. 1770. baron Mihael Angelo Zois pl. Edelstein, njemu pa kot lastnik dveh skupaj zgrajenih hiš znameniti baron Žiga Cojz (ok. l. 1778.). Od l. 1805. nosi hiša št. 174 na Bregu. 2. novembra 1819 postane lastnik baron Karl Cojz, 4. maja 1839 pa baronica Serafina Cojz. L. 1877. je lastnica poslej št. 20 na Bregu baronica Katarina Cojz, nato pa baronica Konstancija de Traux. — Tik Raisingerjeve hiše na Bregu je stala hiša opatov iz Bistre, ki so jo podrli l. 1826. Tudi tu so bili krčmarji, saj se od l. 1689. imenuje v opatovi hiši »Ein Koch oder wirth«, ki je plačeval po 2 gld. obrtnega davka. Danes je tam južni del Cojzove hiše na Bregu, dočim je bila znamenita Raisingerjeva gostilna v njenem severnem delu.

Burgerspital« samo še po 12 gld. L. 1636. se to ime zadnjič beleži. Davka ni plačal nič.

Ko je Krener varil pivo, je bilo »pred vicedomskimi vrati« 9 hiš in pristav. Od teh sta dve, in sicer hiša Petra Legata in kramarja Lovreta Hrena, spadali pod vicedomsko imenje, 5 pa jih je plačevalo najemščino meščanskemu špitalu, in sicer Jernej Potočnik, vdova mesarja Pavla Mraka, mesar Gregor Škoršič v Matije Žlebnika pristavi (mesnico je imel pri špitalskem mostu), gostilničar Jernej Škarja (»Jernej Schkharia«) in njegov sosed pivovar Janez Krener (d. k. 1630).

V hiši, kjer je pivovaril Krener, so si lastniki sledili takole: Od l. 1619. do 1626. »trgovca« Janez Strenner (pisan tudi »Strenar«); bil je tudi krčmar in točil vipavca, terana, mošt in žganje; od 1627. do 1629. Strenarjeva vdova, ki je leta 1627. potočila tudi nekaj dolenjca (»marwein«); od 1630. do 1636. pivovar Janez Krener; 1638. in 1639. Janez Krst. Gorkič, pisan tudi Gurkič (Gurkhitsch); 1640. do 1646. Luka Strenner, ki sam ni izvrševal obrti, imel pa je v hiši mesarja Petra Spreizerja in čevljarja Jakoba Gabra, pozneje pa še nekega Krištofa Pitterla. L. 1647. je namesto Strenarja vpisan zopet Jan. Krst. Gorkič, pisan zdaj kot »Gurgitsch«, l. 1649. vdova Neža Gorkič, od l. 1650. do 1716. Jan. Krst. Gurgiča (tudi Guršiča) dediči (zanimiv primer, kako se razvija priimek!), od l. 1717. do 1737. Jan. Krst. Jenčič, ki poseduje tudi pristavo Jurija Cividatorja. L. 1738. mu sledi France Jožef Verporta. Urbar za l. 1752.—1756. piše, da plačuje »gospod Franc Jožef Verportha od dveh z dominikalnim davkom meščanskemu špitalu podvrženih hišic in vrtičkov (»Heysel und gartel«) 7 gld. 39 kr.«. Rektificirani urbar iz l. 1756. pa imenuje hišno št. 50 Verportovo hišo in vrt. Verporta ostane lastnik dveh hiš do 18. oktobra 1777., ko jih prevzameta Janez Krstnik Primic in njegova žena Terezija, nato pa Anton Primic, oče Prešernove Primčeve Julije. Od leta 1805. je tu št. 43 v Kapucinskem predmestju, poznejši Gledališki ulici, od l. 1877. pa št. 6. v Wolfovi ulici. (Natančneje o novejši zgodovini te hiše glej članek dr. Rudolfa Andrejke: Zgodovina Primčeve hiše v Ljubljani, »Kronika« l. 1935.)

Odkod je bil Janez Krener, nisem mogel dognati. Morda je on tisti »Hannss Khrainer«, ki je plačal 26. februarja 1627 takso 10 gld. za sprejem med ljubljanske meščane (k. p. 1627). Oženil se je »Joannes Kriener« s Katarino Hoffer 16. sept. 1628. Priči sta bili Burghard pl. Hizing in Andrej Strobell »ex civitate«. 17. julija 1629 se mu je rodil sin Burkardus. Kumoval je zopet Burkard pl. Hizing in Marija pl. Kunstl. (Podatki iz matičnih knjig stolne župnije sv. Nikolaja.) Katarina je umrla menda l. 1636., kar sklepam po tem, da je Janez Krener 1. avgusta 1636 prosil magistrat za čimprejšnjo razdelitev zapuščine njegove pokojne žene Katarine med njega in njegove pastorki (s. p. 1636, fol. 210). Katarina je torej bila vdova po Hofferju, ko se je pred osmimi leti bila poročila s pivovarjem Krenerjem.

V letih 1634. in 1636. je bil Janez Krener požarni nadzornik (»Rauchfangsbeschauer«) v »predmestju« (»In der Vorstadt«) (s. p. 1634, fol. 145 in 1636, fol. 209).

² To bo pač Andrej Strobl, mestni sodnik v letih 1615/16 in 1616/17.

Da je imel gostilno s *prenočevališčem*, nam pove zapisek v sodnem protokolu od ponedeljka dne 22. januarja 1635, da je Janez Krenner, meščan in gostilničar (Gastgeb) v Ljubljani, pred nekaj dnevi brez vednosti gospodov zdravstvenih nadzornikov (*»provisores sanitatis«*) prenočil ženo Andrejo Garzarolla, ki je prišla iz Gradca. Zato je bil Krener zaprt v mestni stolp. Sedaj prosi, da bi se mu kazni spregledala. Magistrat ga za to pot oprosti zapora v stolpu, mora pa čimprej darovati bratovščini sv. Rešnjega telesa za kazni osem funtov voska za razsvetljavo. Če se bo v bodoče zopet kaj takega predrznil, bo občutno kaznovan (*»castigirt«*). *»Dises zu seiner eigentlichen nachrichtung«*. (S. p. fol. 247.)

Kaj je bilo s pivovarjem iz Wolfve ulice po l. 1636., ne vem. Ta priimek se sicer še večkrat čita v maticah stolne župnije, vendar njihova medsebojna zveza ni razvidna.

Matija Staindorffer. Vrnimo se k pivovarni na Žabjaku! Omenil sem že, da nam manjkajo najemniški urbarji iz let 1624. do 1636. Zatorej moremo le domnevati, da so tudi tedaj varili pivo na Žabjaku.

Zanesljive podatke najdemo šele v urbarju za leta 1637. do 1639. V rubriki *»Am Schabnigh«*¹ je med drugimi najemniki zabeležen *»Hannss Khaschir schwarzferber«*, ki je imel v najemu barvarno in žabniški stolp. Z drugo pisavo, ki je očitno poznejšega datuma, pa so vneseni: *»Mathess Staindorffer von der Proyhütten 1 fl 20 kr, Item Von Schabnickh Thurn 2 fl. Blasy Damnickh² von der Ferber hütten 3 fl 30 kr, Thoman Rosman Sporer von der schmidten 1 fl«*. Po tem bi se dalo sklepati, da je najprej imel pivovarno in stolp v najemu črnivec Janez Košir in da je šele l. 1639. ali celo 1640. oz. 1641. začel tam variti pivo pivovar Staindorffer. S tem bi bila potrjena domneva, da pivovarna na Žabjaku nekaj časa ni služila svojemu prvotnemu namenu in da je torej Miha Kregel proti koncu svojega življenja varil pivo ne na

Žabjaku, marveč na Novem trgu, Janez Krener pa v Wolfovi ulici. Staindorffer je kot najemnik pivovarne in stolpa na Žabniku zabeležen v vseh urbarjih do l. 1659. Iz opazke v tem urbarju je razvidno, da je plačeval tudi vse do leta 1661. po 1 gld. 30 kr. od pivovarne in po 2 gld. od žabniškega stolpa. Zanimivo je, da se od l. 1655. beleži še *druga pivovarna* (*»Von der andern Proyhütten«*), od katere je plačeval *suknar* (*»Tuechmacher«*) Jurij Schneider po 1 gld. 20 kr. na leto.

V davčnih knjigah zasledimo prvič ime *»Mothess Staindorffer Buer brauer«* l. 1641. Zabeležen je za črnivcem (*»Schwarzferber«*) Janezom Koširjem in pred žinagojevimi dediči na Žabjaku. Za tisto leto je plačal 1 gld. 25 kr. obrtnega davka. Bival je torej tik žabniškega stolpa ali celo v samem stolpu. Naslednje leto se preseli v današnjo Lingarjevo ulico, v hišo dedičev po Jožefu Verbcu,³ kjer je prebival tudi šolnik (*»Schulmaister«*) Baltazar Gumerer (pisan tudi Gumer). Obrtnega davka je Staindorffer plačeval prva leta samo po 1 gld., l. 1645. pa že 4 gld. Naslednje leto se je preselil zopet bliže žabniški pivovarni in sicer na Stari trg v Schlafferjevo hišo (danes Stari trg št. 32, zraven Vospernikove kavarne⁴). Tu je plačal za leto 1646. že 6 gld. obrtnega davka, l. 1647. pa je bil kot cenilec lesa in mrve (*wegen schätzung Holz vnd Hey*) oproščen obrtnine. V hiši zraven Stiškega dvorca je ostal menda še naslednji dve leti (urbarji za Stari trg manjkajo za leta 1643.—1650.). L. 1650. je vpisan v hiši dedičev Gregorja Kunstla⁵ *»Matthess Staindorffer Puerpreuer ... vom handwerch 3 fl«*. Od l. 1651. do 1656. je zopet v Verbčevi hiši in plačuje po 6 gld. obrtnega davka, le zadnje leto plača samo 4 gld. L. 1657. ga najdemo v hiši Mihaela Žlebnika *»am Platz«* (današnja št. 17 Pred škofijo⁶). Tu je kot pivovar plačal prvi dve leti zopet po 6 gld. l. 1660. 5 in 1661. samo 3 gld. davka. V tej hiši je najbrž tudi umrl in sicer 22. januarja 1662 v starosti 50 let. Po-

¹ Zanimivo je, da se to ime glasi v urbarjih iz let 1622. in 1623. kot Žabjek, od leta 1637. do 1657. pa samo *Žabnik*, pisano seveda na različne načine. Šele s tem letom se pojavi zopet Žabjek poleg Žabnika. Nemški prevod *»Froschplatz«* sem zasledil prvič v urbarju za leto 1752.

² V poznejših urbarjih pisan kot Jamnikh.

³ Vrsta lastnikov Verbčeve hiše: l. 1600. Mihael Stainmez, 1601. do 1612. Stainmezovi (tudi Stainmezerjevi) dediči. L. 1615. je od *»Stamizerjeve«* hiše plačal 3 gld. hišnega davka Jožef Verbec. L. 1616. do 1618. Jožef Verbec. V letih 1619. do 1622. je za *»hišo Jožefa Verbca«* plačeval Janez Krst. Verbec (župan v letih 1623/24 in 1626/27 do 1628/29). Od leta 1622. do 1644. se imenujejo gospoda Jožefa Verbca dediči, od 1645. do 1681. pa Krištofa Verbca dediči, od 1682. do 1726. kramar Gašper Kernic (pisan prvotno Khrenez), od 1727. do 1736. gospa Marija Ana Menegaglia, od 1737. do 1748. krojač Janez Schöberle, od 1749. do 1784. krojač Jurij Scheiber in žena Terezija, od 1785. do 1804. krčmar (bürgerl. Weinschenk) Matija Kisovec (Kissovitz), od 5. okt. 1804. do 5. jun. 1818. Filip Rus, do 4. marca 1829. Jožef Langer, do 14. avg. 1834. Skouk Aleksander in Urša, nato Ločnikar Sebastijan in za njim Ločnikar Marija, poročena Peterka. Od l. 1756. do 1805. je tu bila hišna št. 231 *»v mestu«*, nato št. 275. Od l. 1877. dobi številko 5 v Lingarjevi ulici, ko je hišna lastnica Neža Stefani, za njo pa Janez Förderl. Od l. 1894. zavzema prostor, kjer je stala nekdanja Verbčeva hiša, en del *nove palače meščanske imovine v Lingarjevi ulici*, tam, kjer je danes *Buzzolinijeva delikatesna trgovina*. Hiša je bila *»patidenčna«*.

⁴ Lastniki Schlafferjeve hiše: l. 1600. do 1606. Jakob Frankh, v njej mizar Peter Schläfer, 1610. do 1661. Peter Schlaffer, 1662. do 1666. dediči po Petru Schlafferju, 1667. do 1681. čevljar Matija Vidmar, 1682. dediči Matije Vidmayra (!), 1683. do 1688. vdova po Matiji Vidmayru, 1689. do 1721. Marija Ellenheuser (v hiši ima obrt Janez Ellenheisser, čevljar), 1723. do 1740. medicar (Lebzelter) Janez Jurij Kastner in žena Neža, 1741. do (pribl.) 1761. mesto Ljubljana, 1762. do (pribl.) 1777. pek Matevž Pirnath, 1778. do 1793. Franc in Jožefa Pürnat, oba mladoletna, od 1. okt. 1793. samo Jožefa Pirnat, za njo Jurij Fridl, od 23. febr. 1802. do 26. jun. 1804. Janez Plekhovitsch, do 2. sept. 1808. Widerkehr Anton Medard zu Widenpach, do 20. sept. 1811. Franc de Paula von Widerkehr, do 19. jul. 1825. Aleksander in Helena Jakulla, do 1. aprila 1835. Janez Wetsch, do 8. jun. 1841. Terezija Wetsch, do 25. febr. 1843. Jožef Ferdinand Wetsch, nato Wolfgang Günzler, za njim pa Magdalena in Maks Günzler. Hiša je imela l. 1756. št. 291 v mestu, od l. 1805. št. 152, od l. 1877. Stari trg 34, od l. 1901. do *danes pa Stari trg 32 tik Stiškega dvorca* proti severu. V hiši je sedaj *mokar Zorman*.

⁵ Glej *»Kronika«* str. 227.

⁶ *Žlebniki* (Schlebnikh, Schlebnigh, Schlibnikh itd.) so imeli svojo hišo pred škofijo. L. 1600. je ta hiša bila last dedičev po Mihi Verbcu, v nji je stanoval Janez Krištof Verbec. L. 1601. je notri že pek Matija Žlebnik, ki plačuje po 10 gld. davka od trgovine (*»vom hanndel«*), od l. 1604. do 1635. je Matija Žlebnik tudi njen formalni lastnik. Poleg pekarije je imel trgovino s pšenico ter je

kopan je pri sv. Petru. V mrliški knjigi stolne župnije je vpisan kot »Matthays Staindorffer Civis Praxator«.¹

Od kod je bil doma Staindorffer, ki je nad dve desetletji varil Ljubljananom pivo in bil mimogrede tudi mestni lesni cenilec (s. p. 1653, fol. 29 in 1662, fol. 112) nisem mogel dognati. Morda je bil sin tistega meščana, o katerem je zapisano v prejemkih za prodane deske: 27. jan. 1629 »Namb der herr Staindorffer 15 Tafflpretter a k 4 = 1 fl«. Oženil se je Matija 25. novembra 1640 z Marjeto Tominec (Tominizin). Priče so bile Janez Rumelspergar, Baltazar Novak in Adam Bloh. Otrok je imel Staindorffer vsaj tri. Mrliška knjiga stolne župnije poroča o Janezu Henrik, ki je umrl že 16. marca 1649, star 3 leta in bil pokopan pri sv. Petru. Iz sodnih protokolov pa izvemo še za sina Matijo in hčer, katere ime se ne navaja in ki je živela nekaj časa na Hrvaškem (s. p. 1668, fol. 69). Njuna mladost ni bila rožnata, saj beremo v sodnih zapisnikih, kako je moral njun skrbnik jermenar Pavel Steffan prodajati Staindorfferjevo posestvo v Šiški, da zadovolji številne upnike (s. p. 1663, fol. 100, 192 itd.) in celo pohištvo, da bi mogel obleči varovanja, ker drugih sredstev ni bilo (s. p. 1665, fol. 36). *Pivovarniške priprave se je na račun dolga izjavil pripravljenega prevzeti Krištof Krainer, meščan in črnivec* (»Schwarzferber«) (s. p. 1663, fol. 202). Ali je do te transakcije tudi prišlo, iz spisov ni razvidno. Zanimivo je, da je bil pri poroki Krištofa Krainerja z neko Marijo (3. novembra 1647) poleg Pavla Gössnerja priča tudi Matija Staindorffer. Upnik in dolжник sta torej bila v ozkih zvezah. Krištof Krainer se je vnovič poročil že 21. avgusta l. 1650. in sicer z Marijo Elizabeto Žlebnik (Slibnikin). Priči sta bila patra Slosser in slavni Ludovik Schönleben. Po Krainerjevi smrti (umrl je 23. maja 1667) v starosti 42 let in bil pokopan pri sv. Petru) se je njegova vdova 19. februarja 1669 poročila z Gašperjem Pipanom, čigar druga žena Marija Magdalena je po Pipanovi smrti dobila za moža Franca Antona Obrezo, *znanega pivovarnarja v današnji Vegovi ulici št. 8*. Toda o tem pozneje. O nadaljnji usodi Staindorfferjevih otrok nam spisi ne izdado nič posebnega. Poudariti moremo kvečjemu značilnost tedanje dobe, da so se morali leta in leta pritoževati in tožariti s svojima jeroboma Pavlom Steffanom in njegovo vdovo Jero, poznejšo vnovič poročeno Lengenik.

Eligij Wallischer. Po Staindorfferjevi smrti je želel dobiti v najem pivovarno tik žabniškega stolpa in klet

točil vino (vipavca in dolenjca). Bil je tudi občinski svetnik. L. 1636. nasledi hišo Mihael Žlebnik, ki je bil l. 1648. povzdignjen v plemiški stan, kot smo izvedeli od njegovega potomca g. Arturja von Schlebnickha, gledališkega igralca v Berlinu. L. 1661. preide hiša v last krojača Andreja Grošlja (Gröschl), l. 1671. jo podeduje vdova Neža, ki jo l. 1673. zamenja s hišo kostanjeviških opatov. Le-ti jo obdrže do l. 1684., ko postane njen lastnik Jacomo Vermatti. Temu sledi od l. 1719. do 1735. baron Jožef pl. Ottheim(b), njemu pa Jožef Anton Schifferer pl. Schifferstein, »protonotarius apostolicus, canonicus alda«. Od l. 1822. do 1901. se hiša imenuje Schliberjeva korarija, potlej pa po kanoniku Schiffererju *Schiffersteinov kano-nikat*. L. 1756. je imela hišno številko 197, od l. 1805. do 1876. pa št. 309. Od l. 1877. do 1901. št. 18 Pred škofijo, potem pa *Pred škofijo 17*. — Podatki v Radicsevih »Die Landstrasser Prälatenhäuser« (Alte Häuser in Laibach, Serie I., str. 25—28) so deloma netočni.

¹ Primerjaj francoski izraz »brasseur« = pivovar!

v stolpu Krištof Krainer, ki je imel že od l. 1648. v zakupu zraven stoječo barvarno. Magistrat pa je njegovo prošnjo brez utemeljitve odklonil in na isti seji (v ponedeljek 26. novembra 1663) oboje podelil Andreju Benkoviču (Wenkhoutsch), »ki je že nekaj let posedoval to klet in od nje tudi redno plačeval pristojbino«. Gospodje pa so stavili Benkoviču pogoj, da »mora prevzeti novega, od sl. magistrata že sprejetega pivovarja Eligija Wallischerja in mu pred kom drugim oddati omenjeno pivovarno« (s. p. 1663, fol. 207). Eligij je bil prej, kot bomo še čuli, pivovarski pomočnik v *šišenski pivovarni*. Ali je po letu 1663. tudi res varil pivo pri Benkoviču na Žabjaku, o tem žal nimamo podatkov. Manjkajo nam zlasti najemniški urbarji od l. 1660. do 1667. Obe pivovarni (»Proyhütten«) na Žabjaku pa se omenjata tudi po letu 1668., navajajo se najemnine in tudi najemniki, toda samo od druge pivovarne, tako l. 1670. Marjeta Turk, krčmar na Žabjaku Gašper Rupnik (1684. l.), gostilničar Blaž Dragolič (1688. l.), Miklavž Dagin (1693. l.), Andrej Ogrin od l. 1694. do 1698. Pri prvi pivovarni pa stoji vedno: »Von der Proyhütten gebührt 1 fl. 30 kr« in nobena druga opomba. Po tem bi se morda smelo sklepati, da se je tu stalno varilo pivo, dočim »druga pivovarna« ni vedno služila svojemu prvotnemu namenu. Stolp na Žabjaku je imel l. 1668. še v najemu Andrej Benkovič, nato do l. 1674. Marjeta Turk, vdova po godcu Štefanu Turku, potem do l. 1684. klobočar Jurij Khüzer, za njim *mizar* Andrej Stessel, po l. 1691. pa Blaž Dragolič. Pri nikomur od imenovanih ni zapisano nikoli, da vari pivo; gotovo pa je, da so nekateri bili krčmarji. Pivovarji sami ostanejo neimenovani, ker so morda delali le kot podnajemniki. Koncem 17. stoletja pa se pojavi ime pivovarja, ki je verjetno kuhal nekaj let pivo na Žabjaku, od l. 1695. dalje.

Matija Neidlinger iz Linca. O njem beremo prvič v sodnem zapisniku l. 1697., fol. 107: *Matija Neidlinger, pivovar* (»Matthias Neidlinger, Pierbrey«) naznanja, da biva že dve leti tukaj in bi si rad sedaj tu ustvaril domačijo. Ker stoji *klet v stolpu pri vodnih vratih* s sosedno barvarnico vred prazna in nihče tam ne stanuje, prosi, da bi se ta prilika izrabila in se mu oboje dalo v najem. Obljublja obenem, da bo pokorno zaprosil za podelitev meščanske pravice. — Sklep: Sl. magistrat napoti s tem prosilca na g. Lovrenca Thometa, mestnega višjega blagajnika, ki naj z njim uredi to zadevo. — Zraven stoji še zapisano: Danes se je podelila pivovarna proti vplačilu 10 fl. in odrajtovanju običajne najemnine g. N. Dagu, trgovcu. — Najemninska urbarja iz let 1701. in 1703. beležita samo, da se je od prve pivovarne plačevalo 1 gld. 30, od druge pa 1 gld. 20 najemnine. Najemnika nista zapisana. Zelo verjetno je, da je Neidlinger dosegel svoj cilj in da ga smemo šteti med žabniške pivovarje.

Kmalu potem se je poročil s 23 letno Ano Suzano, vdovo po Janezu Krst. Skubetu, ki je umrl že l. 1693. (s. p. 1693, fol. 194). Za meščana pa je bil »Matthias Neidlinger auss Linz gebürtig, Pürprayer« sprejet 23. marca 1699. Plačal je takso 10 gld. in nabaviti si je moral »gornje in spodnje orožje« na lastne stroške² (s. p. 1699, fol. 39).

² Meščani so tedaj bili oboroženi.

Skubetje so bili že dalj časa meščani in obrtniki. Matija Skube se je pečal s krznarstvom (s. p. 1658, fol. 7, s. p. 1669, fol. 39). Umrl je 11. februarja 1674 v 59. letu. Pokopali so ga pri frančiškanih. S svojo ženo Katarino je imel sina Janeza Krstnika in Adama ter hčerko Marijo. Prvi je bil v svaštvu z rodbino klobučarjev Khüzerjev, ki so imeli v najemu žabniški stolp. Zdi se, da se je pečal tudi z vinsko trgovino (opazka v s. p. 1697, fol. 16). Adam je bil knjigovez (»Buechpinter«). Napraviti si je moral čedno premoženje, saj je bil od l. 1683. dalje lastnik Renkove, danes Trnkoczyjeve hiše na Mestnem trgu (glej »Kronika« 1937, str. 142!). Marija pa se je poročila s krznarjem Jakobom Krakarjem.

Matija Skube je imel do l. 1656. svojo hišo v Florijanski ulici, tik Reisingerjeve v smeri proti Staremu trgu. L. 1657. pa prevzame dotedanjo Perčevo hišo, danes Florijanska ulica 15,¹ na drugi strani Reisingerja. S krznarstvom se je pečal še en Skube, in sicer Tomaž, ki je imel od l. 1668. do 1673. hišo v Florijanski ulici, današnji številki 29.²

Eno Skubetovo hišo je dedovala Neidlingerjeva žena Ana Suzana. Mislim, da je to št. 15 v Florijanski ulici, kar sklepam po sodnih protokolih. V davčnih knjigah pa se beleži zet Janez Krakar ali Kregar, krznar.

V letih 1700. do 1702. je zapisan Neidlinger (v davčnih knjigah) kot obdavčenec v hiši Jurija Jankoviča dedičev (»Georgen Jankhauitsch Erben 4 fl. Darinen Neidlinger Pierbreyer«). Ta hiša je stala na voglu Rožne in sedanje Zvezdarske ulice, kjer je danes Arbijska pekarija (Zvezdarska 4 ali Rožna ulica 6). Pred

¹ Lastniki hiše v Florijanski ulici 15: l. 1600. Janez Gehhart, 1601—1621 njegovi dediči (notri najprej [1604 do 1606] pek Steffan in krojač Jernej Pišek, nato pek Gregor Perez, ki je plačeval davek od hiše), 1622—1655 isti pek Gregor Perez, ki se zdaj piše Perz, 1657—1673 krznar Matija Skhube, 1674—1692 njegovi dediči (vdova Katarina), 1693—1699 Skubetovi dediči (zet Jakob Khrakher, pisan tudi Khregar in Khräkher, je v hiši že od l. 1676.), 1700—1715 isti Jakob Khrakher, krznar, 1716—1722 Anton Melzer in žena Marija, 1723—1743 krznar Jakob Stämpfl in žena Neža (za njo druga žena Marija Katarina), 1744 do (pribl.) 1752 krznarja Stämpfla vdova Marija Katarina, 1753 (pribl.) do 1772 (pribl.) vrvčar Janez Peter Cranthaller, nato do 1780 Karl Svetelski in žena Frančiška, dalje do 30. aprila 1790 vinočlov Lovrenc Schuprouz in žena Katarina, za njima do 24. okt. 1826 Jožef in Apolonija Gutschera (pozneje se piše Kutschera), nato Jožefa Kutschera. — Prvotna hišna številka je bila tu 149, nato 42, po letu 1877. pa Florijanska ulica 15 (lastnici Karolina Ramousch in Franja Gabler, l. 1901. se beleži Ramovš Peter). Danes je tam urar Štefan Ferant.

² Lastniki hiše št. 29 v Florijanski ulici: konec 16. stol. Jörg Puz JJurij Puc), 1600 njegova vdova, 1601—1603 Puzovi dediči, 1604—1615 krznar Martin Millner (Mulner, Miller, Müller), 1616—1629 njegovi dediči, 1630—1632 krznar Miha Müllner, 1633—1639 njegovi dediči (notri krznar Janez Müllner), 1640—1661 krznar Janez Müllner, 1662—1664 njegovi dediči, 1665—1667 njegova vdova, 1668 do 1672 krznar Tomaž Skhube, 1673—1682 vdova Marija, 1683—1689 Tomaža Skubeta dediči (notri od 1688 orglar Janez Failer), 1690—1716 Janez Failer, 1717—1740 trobentač Janez Jožef Tazol, 1741—1770 mesto Ljubljana, 1771 do 1796 (?) gospod Joseph Seyfrid pl. Germek, nato Janez Hieng, od 13. julija 1804 Matija Wihofsky, od 28. jan. 1845 Peter Wolfgruber. — Od l. 1756. do 1805. je tu št. 122, nato 64, od l. 1877. pa Florijanska ulica 29 (lastnik Klementsčitsch Anton, l. 1901. pa Ivana Bayr). Danes je notri pek Silvester Petrič.

l. 1876. je bila tu hišna številka 140, pred l. 1805. pa št. 65. Od hiše je imel Neidlinger le malo korakov do žabniškega stolpa in pivovarne.

Neidlinger je imel težave s svojim pivovarstvom. Najprej se je spravil nadenj bivši zakupnik pivskega dacha v Ljubljani Anton Obreza, o katerem bomo še govorili kot o ustanovitelju Obrezove pivovarne (sedaj Vegova ulica št. 8). Obreza je terjal od Neidlingerja zaostali dac za pivo in naperil proti njemu izvršbo za 60 gld. deželne veljave s 6 % obrestmi (s. p. l. 1701. in 1702.). Zanimivo je, da je zahteval od Neidlingerja natančno napoved, koliko je potočil piva.

Pivovarja in njegovo ženo pa je tožil za 300 gld. tudi vrvar Ignacij Meiss. Meissu je bila priznana prednost in on je zarubil Neidlingerjevo hišo prav isti dan, ko je umirala pivovarjeva žena Ana Suzana, namreč 10. aprila³ 1703. Neidlinger je prosil magistrat, da ru-bež razveljavi, »ker je bila izvršba dovoljena še pred ženinino smrtjo. Znano pa je, da se nad mrtvecem ne more izvesti izvršba. Zdaj mu jemljo hišo in kam naj gre?« Meiss pa je ugovarjal, da je Neidlingerjeva umrla med izvršbo, zato se ta ne sme razveljaviti. Obveljalo je Meissovo stališče, čeprav je pivovar zatrjeval, da se meščanom ne sme zarubiti stanovanje (s. p. 1703, fol. 7, 21, 25, 40, 59, 62, 64, 67, 71, 84, 91). Leta 1704. se Ignacij Meiss že imenuje lastnik (»possessor«) Neidlingerjeve ali tako imenovane Skubetove hiše in se tožari zanj z drugimi Skubetovimi dediči (s. p. 1704, fol. 28). Tale Meiss ni bil v denarnih rečeh nič kaj prizanesljiv, saj je dal nekega Primoža Križaja, ki mu ni mogel plačati dolga, kar na Trančo v ječo (1704).

Ko je Neidlinger zgubil ženo in nato še hišo, je prosil za sprejem v občinsko službo. 18. januarja 1704 je bil sprejet med dvanajstere občinske biriče (»Scharwachter«) na mesto, izpraznjeno za Adamom Pragerjem (s. p. 1704, fol. 9). Poslej se nič več ne čita o njem.

Konec pivovarne na Žabjaku. Da se je plačevala najemnina od »obeh pivovarn« še nadalje, je zapisano v najemninških urbarjih l. 1703. in 1709. Kdo je bil zakupnik, pa ne izvemo. Od l. 1713. do 1721. sta plačevala »od obeh pivovarn« kolar Jurij Herkh in pasar Blaž Vidiz vsak po 1 gld. 25 kr. Od 1722 pa se nava-jata kot najemnika bivše pivovarne (»geweste Proyhütten«) trgovec Peter Liani in Blaž Videz, vsak od polovice. Tako ostane do l. 1730., ko je dal magistrat, kakor pove opomba v najemninškem urbarju za leto 1730.—1732., podreti obe pivovarni in zraven stoječo bivšo barvarno in zgraditi tam mestno drvarnico (»Holz Camer«). S tem je zginila zadnja sled za pivovarsko obrtjo na Žabjaku, ki je nad 100 let zalagala Ljubljano. Varjenje piva se je polagoma opuščalo tudi zato, ker je žabniški pivovarni delal vedno občutnejšo konkurenco uvoz piva iz Šiške.

ŠIŠENSKA PIVOVARNA

Melhior Stok (1597—1648). Šišenska pivovarna je stala na svetu meščanskega špitala poleg gradu Jame, današnje Krekove gospodinjске šole na Vodnikovi cesti. Seveda si ni treba pod izrazom »pivovarna« v tisti

³ V mrliški knjigi stolne župnije pa stoji, da je »Susana Maindligerin civis« umrla 13. aprila 1703 v starosti 36 let. Pokopana je pri sv. Petru.

dobi zamišljati kdove kakega obsežnega poslojja, zadostovala je ena ali dve sobi s kletjo. Kdo je prvi začel z varjenjem piva na Jami in kdaj, se ne da reči. Prvi zanesljivi datum je leto 1663.; ne more pa biti dvoma, da je bila tam pivovarna že prej. Najbrž se je začel ukvarjati s pivovarstvom mestni svetnik in sodnik Melhior Stok. Družino Stok poznajo mestni zapisniki že konec 16. stoletja. Tako se v seznamu o prodani opeki l. 1595. omenja meščan Jurij Stökh, od l. 1601. dalje pa v davčni knjigi za šentjanško predmestje (»bey St. Johannes«) irhar (»weißgarber«) Gašper Stokh. Kot bomo še videli, so imeli Stoki žive zveze s Koroško. Morda izvira rod od tam.

Naš Melhior se je rodil menda leta 1597. Davčne knjige prvič govore o njem l. 1623. Stanoval je v Gebhardovi hiši v današnji Krojaški ulici št. 5.¹ Za tisto leto ni plačal nič davka, ker »ni izvrševal nobene obrti.« L. 1624. je bil obdavčen od »trgovine«, in sicer je plačal »od 13 sodov vipavca za celo leto 2 gld. 10 kr., od 18 in pol soda terana in dolenjca, razen tega od 8 sodov kisa 1 gld. 51 kr., skupaj 4 gld. 1 kr.« L. 1625. je plačal od 600 gld. trgovskega blaga (»Khaufmannswahre«) 2 odstotka, t. j. 12 goldinarjev. Naslednja leta se je davek znižal. Pri Gebhardu je ostal Stok do l. 1629. Nato se preseli v Gaionzellovo hišo,² današnji Stari trg št. 1. Tam ostane samo 3 leta in plačuje od prodajalne (»laden«), ki jo ima v hiši, oz. od trgovine po 25 goldinarjev obrtnega davka na leto. Od l. 1634. 1636. je v hiši Janeza Röringerja,³ prvi »na trgu«, danes Vodnikov trg št. 2 (Fabianova hiša). Davka je plačeval samo še 1 gld. Povzpel se je že namreč zelo visoko v mestni občinski hierarhiji, kar je bilo očitno še bolj dobičkanosno kot pa vinska trgovina.

¹ Vrsta lastnikov Gebhardove hiše: L. 1613–1621 Sebastijan Gassner, 1622 njegovi dediči, 1623–1629 Wolfa Gebharda dediči, 1630–1649 vdova Suzana Steindler, 1650 do 1652 njeni dediči, 1653–1656 Gregorja Kunstla dediči, 1657–1658 Janez Kunstl, 1659–1678 njegovi dediči, 1679 do 1713 Janez Krstnik Kunstl, 1714–1798 (?) Matija Christian (menda oče in sin, prvi je bil mestni sodnik v letih 1720/21 do 1722/23 ter 1738/39 do 1740/41, župan pa v letih 1726/27 do 1728/29 in 1732/33 do 1737/38). Po letu 1756. je Christianova hiša »za zidom« (hinter der Mauer) imela številko 261, po letu 1805. pa št. 243. Lastnik je bil za Christianom do 19. nov. 1802 Janez Krst. Hartl, do 4. marca 1834 Viljem Henrik Korn, nato pa Marija Antonija Kuketz. L. 1840. je to hiša št. 243 v »Schlupf Gassel«. Od l. 1876. dobila prejšnji dve hiši v »Schneidergasse« št. 242 in 243 novo številko Krojaške ulice 5, lastnik Franjo Kollmann. Tako je bilo tudi po l. 1901.

² Zgodovina hiše na Starem trgu št. 1. Lastniki: l. 1600 do 1606 Absalona Wernerja dediči, notri Piero Gaianzel; 1613–1618 Peter Gaianzel; 1619–1628 Anton Gaionzell, ki pridobi l. 1623. tudi sosednjo, naprej v smeri Starega trga stoječo hišo Janeza Hochenschiltda; 1629–1632 Antona Gaionzela dediči, 1633–45 vdova Marija Gaionzell, 1646–1706 njeni dediči; 1707–1738 Marija pl. Gaionzell (plemstvo je že od prej); 1739–1770 dr. Franc Ludovik pl. Raditsch, mestni sindik (od l. 1752. se prejšnji dve hiši beležita kot ena sama); od 1771 do 16. jun. 1798 gospod Peter Anton Cargniati in žena Marija Jožefa »von zwey zusammen gebauten häusern«; do 10. dec. 1831 Jožef Wursthauer, nato Julijana pl. Fichtenau, potem Terezija Peschka; od l. 1841. Jan. Nep. Svetitz, od 28. sept. 1844 pa Katarina Svetiz. Do l. 1805. je bila tu hišna številka 178, do l. 1876. pa št. 14 »vor der Schusterbrücke«. L. 1901. je ta hiša Stari trg 1 (lastnica Pavla Dettler).

³ Zgodovino te hiše je popisal Peter pl. Radics v »Alte Häuser in Laibach«, Serie I, str. 9–13.

Povrh tega je tudi že imel posestvo na Jami. V letih 1637. do 1640. je zapisan v hiši Quintilia Romana⁴ (danes Mestni trg št. 9), kjer mu obrtni davek zopet narašča in doseže končno letnih 8 gld. L. 1641. ga najdemo v šentjakobskem predmestju (6 gld. obrtnega davka), od l. 1642. do 1645. pa je zopet v Krojaški ulici, pri vdovi Suzani Steindler, kjer je začel obrt pred 20 leti. Tudi tu plačuje po 6 gld. obrtnine. V tej hiši je tudi umrl 12. aprila 1645, star šele 48 let. Pokopali so ga pri frančiškanih (na sedanjem Vodnikovem trgu).

V občinskem svetu je užival Melhior Stok velik ugled. L. 1627. je že namestnik mestnega blagajnika, 30. decembra 1633 je postavljen za vinomerca kot član notranjega sveta. Več let je bil tudi mestni davkar in višji špitalski mojster, kar je v tistih časih pomenilo toliko, kolikor zlahka obogateti. V letih 1638/39 in 1639/40 je bil celo mestni sodnik. Sam se je podpisoval pod uradne spise kot »Melchior Stogkh«.

Do šišenskega posestva je prišel l. 1634. V sodnem protokolu za l. 1634. z dne 15. septembra (fol. 174) je zapisano (seveda po nemško):

»Gospod Melhior Stok, višji špitalski mojster, prosi, da se mu radi ohranitve njegovega zdravja privoli v nakup pol grunta na Jami, ki je podložen tukajšnjemu meščanskemu špitalu in ki ga je bil Gregor Černe kupil od gospe Judite Waldtner, prejšnje Belčičevke (Weltschitschin). Pripravljen je, povrniti mu ne samo kupnino, marveč tudi popravila (»melioramenta«) po cenitvi in očuvati sl. magistrat vsake škode.« Magistrat je njegovi prošnji ugodil in odstopil njemu in njegovemu srednjemu sinu Janezu Krstniku pod navedenimi pogoji tiste pol kmetije na Jami. Stok mora Černetu vrniti kupnino in izdatke za popravila (»die etwa fürgewandte Verbösserung«).

Da je mišljena »jama« v šiški, ne pa morda pri sv. Krištofu, kjer je imel meščanski špital tudi nekaj sveta, izhaja z vso zanesljivostjo iz prepira, ki se je vnel med prejšnjim lastnikom Gregorjem Černetom in novim posestnikom Stokom že l. 1634. in še nasled-

⁴ Vrsta lastnikov hiše štev. 9 na Mestnem trgu: Konec 16. stoletja Jakob de Corthoni (pisan tudi Curthoni), župan v letih 1587/88–1590/91. Že ta se je pečal z vinsko trgovino (glej »Kronika« 1937, str. 139). Nato njegovi dediči do pribl. 1610. V hiši se že od l. 1600. beleži lekarnar Quintilio Romano, ki je tudi točil vino (l. 1624. je n. pr. potočil ali prodal okoli 100 sodov terana in nekaj vipavca). Quintilio Romano prevzame hišo okoli l. 1611. in ostane njen lastnik do l. 1658. Z obrtjo se je nehal baviti že l. 1636. in je vzel potem v hišo Melhiorja Stoka. Od 1640 dalje plačuje v hiši obrtni davek (nekaj časa »vom Gwerb«, nato »vom Handel«) od 8 do 15 gld. na leto Adamo Romano, ki je hišni lastnik od l. 1659. do 1680. Od 1678 do konca je izvrševal obrt v hiši Miha Bischkhudtin, ki je plačeval po 5 gld. obrtnine. Za časa dedičev Adama Romana (1681–1706) je prva leta obrtovala tam Katra Šinkovec (1–2 gld. davka). Od l. 1707. do 1726. je lastnik zopet neki Adam Romano, od 1727 do 1739 grof Franc Karel Jožef Lichtenberg, od 1740 do konca stoletja plemičeni trgovec Sebastijan Silvester Reya, nato družina pl. Reye, od 10. nov. 1806 Franc Tschernitz, od 30. okt. 1818 Anton Stroi in žena Jera, roj. Matitsch, od 8. jan. 1821 Stroi Anton in od 15. febr. 1840 Stroy Mihael. — Od l. 1756. do 1805. je bila tu hišna številka 183, od l. 1805. do danes pa Mestni trg 9. Mihe Stroja dedičem je sledil kot lastnik Jakob čik. Danes je tam konfekcijska trgovina čik-Pollach.

njega leta ni bil končan. Sodni zapisnik (15. dec. 1634, fol. 218) pravi: Gregor Černe se pritoži proti Melhiorju Stoku kot višjemu špitalskemu mojstru, ker mu ne pusti odpeljati seno in slamo s kupljene *pol kmetije v Šiški*, kakor mu je bilo pripoznano. Naj se mu ukaže, da se mora držati pogodbe ali pa mu plačati odškodnino 50 renskih goldinarjev (*»Vmb willen das er, ihme das heu vnd stro, von der erkhaufften halben hieben Zu Kheitsch, so Ime zuerkhannt worden, nicht hinweg phüren lassen will...«*). Kheitsch je nemški izraz za Šiško. O špitalski njivi ob jami pri sv. Krištofu (*»bey St. Christoff an der grueben gelegen«*) pa pove sodni protokol dne 22. sept. 1634, da ga je imel prej ranjki gospod Jurij Vidič in je bil ta dan prepisan na Matijo, sina Krištofa Pognerja, meščana in padarja. Zamenjava ni dopustna.

Na jami v Šiški je moralo biti kako poslopje, sicer ne bi bilo mogoče govoriti o »popravlilih«. Da je že Melhior Stok tam varil pivo, ako ne celo že Črne, na to domnevo nas pripelje izjava pivovarnarke Urše pl. Schifferstein, ki jo bomo navedli pozneje. Iz časov Melhiorja Stoka nam tega naravnost ne pove noben ohranjeni zapisek.

Pivovar Franc Stok in bratje. Melhior Stok je zapustil ženo Suzano in več otrok. Sodni zapisniki govorijo samo o sinovih Andreju, Janezu Krstniku in Francetu ter o hčeri, katere ime se pa ne navaja. Za skrbnika otrokom je bil postavljen znameniti ljubljanski meščan Krištof Trapp (pisan tudi »Tropp«), ki mu je pridobljeno bogastvo pripomoglo do povzdige v plemiški stan s pridevkom von Troppenau. O Trappu razpravlja Peter Radics v »Alte Häuser« III. Serie, str. 38–51.

Vse kaže, da Trapp ni bil nič manj sebičen skrbnik kakor toliko tistih, o katerih pripovedujejo vsi ljubljanski mestni sodni zapisniki dokaj čudne zgodbe. Stokova vdova Suzana in otroci so se morali z njim leta in leta boriti za odrajtovanje vzdrževalnine, zahtevati polaganje računov o njegovem gospodarjenju in se pritoževati nad njegovim ravnanjem z zaupano mu očetovo dedščino. Iz številnih izpiskov o tej borbi naj omenim samo tisto, kar nam kaj pove o usodi Stokovih otrok in o posestvu na jami v Šiški.

L. 1651. je Andrej Stok »SS. Theologiae Doctor« dosegel starost 25 let in bil proglašen »für Vogtbar« (12. jun.). 26. julija istega leta mu magistrat podeli na njegovo prošnjo »titulum mensae« iz občinske blagajne »zavoljo pokojnega gospoda očeta in njegove zveste službe mestu«. Magistrat pričakuje, da »za to dobroto gotovo ne bo pozabil prositi Boga Vsemogočnega za magistratovo blaginjo in srečno vladanje« (s. p. 1651, fl. 179).

Gospod dr. Andrej Stok povabi brata Franceta k sebi v Judenbug. Magistrat ukaže na Francetovo prošnjo jero bu pl. Troppenau, da mu za to pot izplača 15 renskih goldinarjev (5. maja 1653 s. p. fol. 78). Ko pa je fant prosil štiri dni pozneje še za 15 gld., so mu prošnjo zavrnil.

Za naslednjih pet let manjkajo sodni zapisniki. 8. aprila 1858 zahteva France Stok zase in v imenu svojih bratov in sestre komisijski »ogled škode, ki jo je napravil njegov skrbnik na Jami in v pristavi v predmestju«. Kaj je dognala komisija, ne izvemo. 7. marca 1659 poroča Krištof pl. Troppenau magistratu, da je dal advokatu dr. Rostingerju 20 gld., da

v imenu Stokovih dedičev toži patre avguštince za 2395 gld. Mišljeni so gotovo bosi avguštinci, ki so več let prebivali v gradu Jami, preden so se nastanili v svojem samostanu na Dunajski cesti, nasproti današnje »Evrope«.

Ko je Trapp končno le položil račun o svojem gospodarjenju s Stokovim premoženjem, je France pobijal točko za točko v posameznih postavkah. Magistrat je razpravljaj o pritožbi 31. marca 1659. Priznal je med drugim skrbniku depozit v št. Vidu na Koroškem in pristojbino zanj, glede njegovih pogostih potovanj na Koroško pa je bil mnenja, da »gospod skrbnik ni vedno potoval izključno v zadevi svojih varovancev, marveč tudi po lastnih opravkih, zato se mu ti izdatki znižajo na 50 gld.« Pl. Troppenau je umrl 1. novembra 1661 in bil pokopan v kripti bratovščine Corporis Christi. Spor se je nadaljeval s Trappovim univerzalnim dedičem Jurijem Seznaglom in se končal šele l. 1666. s popolno poravnavo. Zanimivo je, da je morala posebna komisija prevzeti od Seznagla »knjige, pisanja in pohištvo« rajnkega Stoka ter vse izročiti Francetu (s. p. 1663, fol. 225).

Ko je bila na ta način vsa dedščina v rokah Franca Stoka, so se zanj začeli tožariti med seboj bratje in sestra. Glavni spor je tekkel za šišensko posestvo in pivovarno. O pivovarni beremo prvič l. 1663., ko toži France Stok svojega bivšega pivovarniškega pomočnika Eligija Wallischerja za želenje časti (*»Herr Franz Stokh contra Elligium Wallischer seinen gewesten proyknecht in puncto einer Iniuri«*, s. p. 1663, fol. 174 in 179). Zakaj je prav za prav šlo, ni razvidno. Zmagal je Eligij, ki ga Franc imenuje »persona vagabunda«. Franc se je pritožil zoper magistratovo sodbo na vicedoma.

Jasno je, da je pivovarna delala že mnogo prej kot pa šele l. 1663. V drugič čujemo o pivovarni l. 1672., ko je France položil račune o upravi očetove dedščine in je Janez Krstnik ugovarjal proti nekaterim točkam. Druga postavka se glasi:

»Wegen des Bestandanschlags von der halben Hueben an der Jama vnd der prey hüett n. — Abschiedt. Der mit 60 fl. Jährlich gethane anschlag, wierdt auf 40 fl. limitiert« (s. p. 1672, fol. 3).

Ali so se bratje poravnali, ne vem. Janez Krstnik je umrl l. 1677. in zapustil vse imetje bratu Francetu, s katerim se je prej toliko tožaril. Pivovarne, ki je bila namenjena Janezu Krstniku, le-ta ni nikoli užival. Z njo je vedno razpolagal France, pred njim pa skoro gotovo skrbnik Krištof Tropp.

Kje je imel France Stok svoj pivotoč v mestu? Davčne knjige nam povedo, da je imel svojo obrt od l. 1660. do 1664. v hiši dedičev Jan. Mar. Bosia »am Plaz«. To je današnja št. 25 na Mestnem trgu (Grasse-ljeva hiša).¹ Plačeval je od 2 do 6 fl. obrtnega davka.

¹ Lastniki hiše št. 25 na Mestnem trgu: 1600–1615 gospod Adam Maschkhon (tudi Moschkhon), 1616–1618 gospod Adam Maschkhan (davek 24 fl. plačal Elija Tomas), 1619–1621 Adama Maschkhona hiša, 1622–1628 Adama Moschkhana dediči, 1630–1641 Zuan Maria Bosio, 1642 do 1663 njegovi dediči, 1665–1679 gospod Karel Schwüz (poznejši pl. Schwizen, mestni sodnik v letih 1675/76 in 1676/77), 1680–1710 Karla pl. Schwizna dediči, 1711 do 1786 kostanjeviški opat in samostan, 1786–1789 verski zaklad, od 5. junija 1789 do 29. aprila 1837 pek Tomaž Poderschey, nato Seeger Anton Ernest in Walland Filip

Od 1665 do 1668 je v hiši dedičev Mihe Tallerja (današnji Souvanovi hiši).¹ Davek se mu popne od 8 na 14 gld. L. 1669. se preseli v sosedno hišo, k Dionisu Neuriserju, današnji Mestni trg št. 23,² in ostane tam šest let. L. 1675. se vrne v Tallerjevo hišo, od l. 1681. dalje pa je zopet v hiši Neuriserjevih dedičev. Davka plačuje večinoma po 15 gld. na leto.

Oženil se je France Stok 11. julija 1655 z Marijo Pukl. V občini se ni povzpел tako visoko kot njegov oče. Dosegel je samo čast zunanjega svetnika in vinomerca (l. 1671.).

Pivovarnar Schifferer in njegova žena Urša pl. Schifferstein. France Stok je umrl 10. junija 1682, star 54 let. Pokopali so ga v kapeli Corporis Christi. *Njegovo vdovo je čez poldrugo leto poročil Franc Andrej pl. Schifferer.*³ Takole pravi zapisnik v »liber matrimoniorum« stolne župnije sv. Nikolaja:

28. Jänner 1684 verm. Franz Andreas von Schifferer mit Maria verw. Stock. Zeugen: Johann Baptist Sumerecker — Johann Baptist Kristian (Schviz st. 152).

In res beležijo davčne knjige Andreja Schiffererja kot izvrševalca obrti v Neuriserjevi hiši od l. 1684. pa do konca stoletja. Obrtnega davka do l. 1688. ni plačeval, poslej pa stalno po 10 gld. na leto. Posestvo in pivovarna v Šiški je bila bržkone last njegove žene kot Stokove vdove. Ko je ta umrla, se je 16. febr. 1689 Franc Andrej pl. Schifferer v drugič poročil, in sicer Marijo Uršulo Wallich, hčerjo deželnega trobentača

Jakob, od 10. nov. 1846 Frančiška Walland (polovico), od 13. febr. 1849 Fleischman Leopold (Seegerjevo polovico). Od l. 1756. do 1805. je bila tu hišna številka 270, nato 263, od l. 1877. dalje pa Mestni trg 25 (lastniki Henrik Skodler in Peter Grasselli, nato tudi Albertina Lednig).

¹ Lastniki hiše št. 24 na Mestnem trgu: 1594—1615 Jurij Drumbliz, 1616—1631 Miklavž Crabath (tudi Crobot), 1632—1641 Mihael Taller, 1642—1700 njegovi dediči, 1701 do 1718 baron Volk Žiga pl. Stroblhof (Bokalci), za njim pa Janez Žiga pl. Stroblhoff, (1736 do 1752?) Franc Dominik Müllpacher. Za njim pride veletrgovec in župan v letih 1766/67 in 1767/68 Jan. Mihael Kukh, ki je zgradil iz te in sosedne Hingerleve hiše krasno novo palačo (od leta 1756. hišna št. 271). Njemu sledi od 1768—1775 Anton Gašper Kukh, nato Marija Rosalija Mulley, od 1782 do 17. jun. 1817 Matevž Jož. Mulle, do 1. aprila 1827 Jurij Mulle, do 9. okt. 1850 pa Henrik Adam Hohn, nato Valentin Pleiweiss, od 1852 pa Jožef Pleiweiss in sin. Od leta 1805.—1876. je bila tu hišna štev. 262, nato pa Mestni trg št. 24. Danes je hiša Souvanova.

² Lastniki hiše št. 23 na Mestnem trgu: L. 1600. Sebastian Lerch (notri Gregor Spreizer, 1601—1603 pa Francisco Pellizorol), 1604—1621 Francesco Pelizerol (notri 1610—1615 Jožef Verbec, 1616—1621 pa Lovrenc Khadel), 1622—1626 Pelizerolovi dediči (notri trgovci Josep Wosia, od 1624—1626 pa Matija Hugl), 1627—1632 Caharija Hugl, 1633—1635 Elije Adriana dediči (notri pek Jakob Perdan), 1636—1646 pek Jakob Perdan, 1647—1670 pek Dionizij Neuriser, 1671—1752 njegovi dediči, 1753 (pribl.) do 24. dec. 1800 Peter Andrej pl. Schifferstein, nato Franc de Paula pl. Schifferstein in Franc Karel Weslan, od 14. dec. 1801 do 12. marca 1850 Jožef Serafin Piller, za tem pa Jožef in Katarina Piller, pozneje pa Maria Laschan. Od l. 1756. do 1805. je bila tu hišna številka 272, od 1805 do 1876 št. 261, od l. 1877. dalje pa *Mestni trg št. 23* (lastnik Josip Kobilca v seznamu iz l. 1901.).

³ O nekem Janezu Andreju Schiffererju beremo v poročni knjigi stolne župnije, da se je poročil 25. nov. 1665 z neko Marijo. Priči sta bila Friderik Standler in Dioniz Neuriser.

in posestnika Mihaela Wallicha. Pri poroki v stolnici sta bila priči Martin Razler in Franc Fringilla. (Schiviz).

Po prvi ženi je Schifferer dobil posestvo in pivovarno v Šiški. V petek, 26. junija 1693 je magistrat razpravljal o njegovi prošnji, da dokončno odkupi »na Jami v Šiški ležeče pol kmetije, ki je bila prej last Franca Stoka, zdaj pa njegova, gospoda Franca Andreja Schiffererja in ki je podložna meščanskemu špitalu« (»Herr Franz Andre Schifferer bringt für, wie das sein aniezo durch Ihm possedirende auf der Jama in der Schischka ligende vorhin Franz Stokhisch geweste: der gemainen Statt Spital Zinssbare halbe hueben mit aller an: Vnd zuegehör zwar auf die leiber fürgebund ein khauffrechts grundt seye...«). Schifferer je želel dobiti za tega pol grunta z vsem, kar spada zraven, večno kupno in prodajno pravico ter oprostitve tlake, »da bi potem imel večje veselje, da dvigne in pozida sedaj popolnoma leseno poslopje, ležeče na tem polgruntu, ki se preti razpasti in ki tudi sicer ni varno pred zlobnimi ljudmi.« Za odkup je ponujal 100 gld. Poleg tega se je zavezal, redno kot doslej plačevati gosposkin davek, ob gospodarjevi smrti bo vsak novi lastnik odrajal špitalskemu mojštru 12 nemških goldinarjev »Sterbrecht«, pri prodaji pa 10. in 20. vinar, kot je v kranjski vojvodini običaj. Magistrat je tedaj v načelu sprejel njegovo ponudbo (s. p. 1693, fol. 123), vendar se je stvar vlekla še do 13. novembra 1693, ko je Schifferer pristal na zvišanje smrtnine na 15 nemških goldinarjev (š. u. 1725 - 29, opomba). Vsekakor izhaja iz zapisnikov, da je Schifferer nasledil posestvo in pivovarno na Jami v Šiški od svoje prve žene, vdove po Francetu Stoku.

Schifferer je moral umreti nekako prva leta 18. stoletja. Za njim je upravljala pivovarno in posestva ter pivotoč na Mestnem trgu št. 23 njegova vdova Uršula, ki nosi navedek pl. Schifferstein, gotovo še izza življenja svojega moža. V davčnih knjigah nekaj let ni zabeleženo, da bi plačevala kaj obrtnega davka. Šele sodni zapisnik iz l. 1717. nam razodene več o usodi šišenske pivovarne. Na seji 5. julija 1717 so prečitali sledečo prošnjo gospe Uršule:

»Gospa Marija Uršula pl. Schifferstain, vdova, navaja, kako je morala z žalostjo izvedeti, da ji name-rava sl. magistrat ustaviti pri mestnih vratih njeno pivo, ki se vari na Jami in dovaža semkaj za izroč ter ji s tem zabraniti točenje piva v Ljubljani (... ihr Pier weliches zu Jama gebreith und alhero zum ausschenkhen geführten zu werden pflegt, bey denen Statt Thörn aufzuhalten, und mithin ihro das Pierausschenkhen alda zu Laybach zu Verwehren intentioniert sein solte'). Ker pa je znano, da so ona in njeni predniki dosedaj brez ovire točili pivo tu v mestu (das sye und ihre antecessores ein soliches biss auf gegenwertige Zeit Vndifficultierlich alhier in der Statt aussgeschenkht...'), in ker pivovarstvo zahteva veliko zalogo, ki jo je napravila s težkimi stroški samo zato, da lahko postreže občinstvu, posebno pa deželno - knežjemu glavnemu mestu Ljubljani, in je (s pivom) tudi res založena, bi bila ona in njeni otroci pahnjeni v nepopisno veliko škodo, če bi ji sedaj zabranili točenje piva. Ker pa slavni magistrat kot od Boga postavljeno in pravico ljubno sodišče spričo že itak visokega daca gotovo ne mara nikomur

prizadejati škode, marveč hoče ščititi vdove in sirote, zato prosi sl. magistrat, da ji dovoli še v naprej nemoteno točenje piva ali pa da ji odkupi obstoječo zalogo in k temu spadajoče rekvizite. — *Sklep.* Čeprav bi imel sl. magistrat na temelju semkaj dospele najmilostivejše cesarske odločitve upravičen razlog, da prepove in ustavi gospe prosilke meščanski obrt, vendar ... jo hoče pustiti, da toči pivo, *dokler bo Jamo ohranila zase* in se položaj ne izpremeni, in ker ji ne more podeliti meščanske pravice, zato pa mora vsako leto izplačati gospodom davkarjem po 15 gld. deželne veljave proti potrdilu, na mostu pa predpisano pristojbino po 2 kr. dež. veljave za vsak sod. (S. p. 1717, fol. 119 in 120.)

16. julija 1717 je magistrat obravnaval novo pritožbo gospe Uršule, v kateri navaja, da so ona sama, njen rajnik soprog kakor tudi njegovi predniki, oz. bivši lastniki polgrunta na Jami dosedaj nemoteno dovažali tamkaj zvarjeno pivo v mesto Ljubljano in ga tu tudi dali točiti, ne da bi jim zato sl. magistrat delal najmanjše ovire, so ji vendar pred par dnevi ustavili nekaj sodčkov piva pri špitalskih vratih. Ko je vprašala, zakaj se je to zgodilo, so ji odgovorili, da zahteva magistrat, da mora plačati za svoj pivotoč prispevek k splošnim meščanskim bremenom in še posebej užitnino na mostu. — Da se izogne težavam, izjavlja, da hoče prostovoljno in brez prejedica za pravice svojih otrok *kot lastnikov omenjenega polgrunta in tukajšnje očetove hiše* ... za ves čas, dokler bo še vzdrževala pivotoč v Ljubljani in ne dalj, prispevati po 10 gld. dež. veljave na leto, zato pa se ne sme od nje zahtevati niti mostnina niti kaka drugačna pristojbina, kakor se tudi številnim tukajšnjim meščanom in trgovcem, ki često trgujejo z raznimi stvarmi, ne nalagajo večja bremena. Če pa vztraja magistrat na pobiranju mostnine, *posebno, ker se to dela na dveh krajih*, bi bila to pretežka zadeva, zato naj bi se zgornja vsota znižala na polovico (S. p. 1717, fol. 128). Magistrat ji to pot ni ustregel, marveč šele naslednjega 1718. leta na dan 14. januarja. Dovolil je točenje piva »ad dies vitae« (le zanjo samo, ne pa tudi za njene naslednike) proti pavšalu letnih 12 gld.

Kot rečeno, je Urša oskrbovala posestvo na Jami in hišo v mestu v imenu otrok.¹ Tako je kot lastnik šišenske pol kmetije zabeležen v špitalskem urbarju za l. 1725.—1729. Franc Dominik pl. Schifferstain. Točenje piva v mestu pa je bilo dovoljeno samo Urši, morda kot hčeri Mihe Wallicha, ki je imel poleg Reisingerjeve hiše od l. 1696. dalje še hišo Matije Khorwitscha tik zraven današnje gostilne »pri deteljici« v Florijanski ulici, kjer se beleži kot vinotržec (8 gld. obrtnega davka). Uršula pl. Schifferstein se beleži med pivotoči in pozneje kot edina pivovarnarka do l. 1742. Zdi se, da je morala obrt polagoma pešati, kakor se je družina vzpenjala po družabni lestvici. Od l. 1729. do 1730. je plačevala še 10 gld. pavšala, od l. 1731. do konca pa celo samo po 8 gld. letno. Njeno ime kot pivovarnarice beremo zadnjič v davčni knjigi za l. 1742.

Marija Uršula pl. Schifferstein je umrla 14. septembra 1749, stara 78 let, 11. avgusta 1753 pa tudi Dominik Franc, obeh prav doktor, kot 62letnik.

¹ Od l. 1704. je Urša imela bivšo Seytovo hišo blizu vicedomske palače. (S. p. 1724, fol. 50.)

Kaj je bilo po Uršini smrti s pivovarno na Jami v Šiški, nisem mogel dognati iz virov, ki sem jih doslej imel na razpolago. Zdi se mi pa, da bo tistemu, ki bo to stvar pobliže raziskoval, pokazala pot tale zabeležba v sodnem protokolu iz l. 1755. (fol. 91):

»*Tukajšnji meščanski pivovarnarji proti Francu Medlerju in Jožefu N., bivšemu pivovarskemu pomočniku pri rajnkem gospodu Schmidtu,* da morajo opustiti z zagrožitvijo globe 10 zlatih ducatov *sleherni uvoz piva, ki se vari v Šiški*, v tukajšnje glavno mesto Ljubljano. — *Sklep.* Prosilci naj se s svojo vlogo obrnejo na višjo oblast. Ljubljana 6. maja 1755.«

V Šiški se je torej še davno po Schiffersteinovi smrti kuhalo pivo in celo uvažalo v Ljubljano, zoper kar so se tedaj že številni ljubljanski pivovarji na vse kriplje branili.

Omenimo pri tej priliki, da je v dobi procvita šišenske pivovarne stopila rodbina pl. Schiffersteinov, lastnikov pivovarne na Jami, v svaštvo s pl. Puechenthalom, bivšim ljubljanskim županom in svakom vdove Kreglove, katere mož Mihael je pred enim stoletjem varil pivo na Žabjaku. 18. septembra 1718 se je namreč poročil v ljubljanski stolnici doktor obeh prav Janez Anton pl. Puechenthal z Ano Marijo pl. Schifferstein, hčerko Franca Andreja, ki je pred 28 leti stal prav tu pred oltarjem z Marijo Uršulo Wallichovo, poznejšo pivovarnarko pl. Schiffersteinko. Priči sta bili pri poroki l. 1718. kaj imenitni: sam stari Krištof pl. Puechenthal in nevestin brat Franc Dominik, lastnik posestva na Jami. Nov primer, kako ozko so bile med seboj zvezane vodilne družine v Ljubljani.

Zdi se mi, da moremo zaključiti staro zgodovino ljubljanskega pivovarstva. Pokazali smo, da je varjenje piva na Kranjskem skoro 100 let starejše, kakor pa je menil Dimitz in da sega še v protestantsko dobo. Prav tako smo podali dokaz, da so prvotni pivovarji nedvomno kuhali kameno pivo. Koliko časa je to trajalo, za to nimamo podatkov. Kdaj je kotlovno pivo izpodrinilo kameno? Ali se je slednje držalo poleg prvega kakor na Koroškem? Vsekakor nas opazka v pritožbi Urše pl. Schifferstein iz leta 1717., da ima mnogo piva *v zalogi*, opravičuje v domnevi, da se je vsaj v tej dobi varilo v Šiški že *kotlovno pivo*, kajti kameno pivo se ne drži dolgo, marveč se mora popiti sproti.

Lahko napravimo tu mejnik v razvoju ljubljanskega pivovarništva tudi zato, ker imamo letnico, ko *uradno* vemo, koliko je bilo pivovarn v Ljubljani in na Kranjskem sploh. To je leto 1713.

V vicedomskem arhivu v Narodnem muzeju (I/130, konvolut 9) sem našel cesarski ukaz z dne 20. decembra 1712, došel od notranje-avstrijske vlade v Gradcu, ki se nanaša na pivovarstvo. Cesarska naredba pravi, da smejo pivovarnarji vsled slabe letine in da se prepreči draginja, zvariti v pivo samo tisto zalogo sladu, kolikor je imajo že dejansko v predelavi. V bodoče pa se mora *začasno ustaviti sleherna kuha piva* razen, kolikor zahteva nujna potreba vsake posamezne dežele.

Vicedom je odgovoril v Gradec med drugim: »Ker pa se je izkazalo, da so *v tej deželi samo štirje pivovarji*, in sicer tu *v Ljubljani dva*, *v Kranju na Gorenjskem eden* in *v Novem mestu na Dolenjskem tudi*

² Ustanovitelj poznejše Jamnikove pivovarne v Prešernovi ulici.

eden («das in disen lande Nur 4 Pürbräuer Vorhanden, als Nemblich hier zu Laybach Zween, zu Crainburg in Ober Crain ainer, Vnd zu Rudolphswert [»Neustadt« je v konceptu prečrtano], in Vndterkrain auch einer...»), ki se za celo deželo samo enkrat, in sicer poleti zalagajo z žitom, mislim, da nisem ravnal proti najmilostivejši nameri ces. Veličanstva, če pustim vse, kakor je («in statu quo»), ker ti maloštevilni (pivovarji) v tej vinski deželi ne morejo povzročiti nobene draginje ali pomanjkanja žita.» (Datirano iz Ljubljane 13. marca 1713.)

Ena teh dveh pivovarn v Ljubljani je bila nedvomno Schiffersteinova v Šiški, druga pa najbrž stara pivovarna poleg vodnih vrat na Žabjaku. Nobenih zanesljivih dokazov nimamo zato, da bi že tedaj delala Obrezova pivovarna v Vegovi ulici ali pa Kleplatova v Florijanski, katere ustanovitelj Janez Jakob Fux iz Solnograda je bil l. 1712. sprejet za meščana kot *vinotoč* («Weinschenk») in se šele l. 1718. prvič imenuje kot *pivotoč* («Pierschenk») (s. p. 1718). Prav tako se pojavijo šele pozneje Schwendtnerjeva in Merkova pivovarna v Wolfovi ulici, Schmidtova ali Jamnikova v Prešernovi, kakor tudi pivovarji Brandl, Steffel, Saagmeister, Piller, Jörg, Siebenhardt itd. Zgodovina pivovarn 18. stoletja je za Ljubljano in za njene kulturne, gospodarske in socialne razmere toliko zanimiva, da jo bo treba obdelati v posebni razpravi.

Cena ljubljanskega piva: Po čem je bilo pivo? O tem nimamo za prvih 70 let nobenih podatkov. Prvič se določa cena piva v Ljubljani l. 1651., in sicer na 3 krajcarje za bokal. 17. aprila 1651 je sklenil mestni svet: »Das Pür solle der Zeit, das Viertl nur drey khrz: verkhaufft werden. — Item solle der Herr Statrichter, den wein taxieren« (s. p. 1651, fol. 86).

Na seji v ponedeljek 11. septembra 1651 pa so mestni očetje sprejeli »vinski cenik«, po čem smejo krčmarji prodajati vino, in se mora ta sklep jutri javno razglasiti:

bokal dolenjca («Marchwein») . . .	po 6 kr.
bokal terana	po 9 kr.
bokal vipavca	po 12 kr.
bok. goriškega («Wällischen Wein») . . .	po 13 kr. 1 š.

In da ne sme nihče tekati ven na cesto tovarnikom («denen Sambern») naproti in dražiti mošta. Prestopniki se morajo kaznovati« (s. p. 1651, fol. 219).

Pivo je bilo torej ravno za polovico cenejše od dolenjca.

Enako razmerje nam kažejo poznejši ceniki, n. pr. za l. 1711.:

dolenjec, najboljši, bokal . . .	po 12 soldov
„ slabši, bokal	po 10 „
„ najslabši, bokal	po 9 „
vipavec, najboljši, bokal . . .	po 20 soldov
„ slabši, bokal	po 18 „
„ najslabši, bokal	po 16 „
teran, najboljši, bokal	po 18 soldov
„ slabši, bokal	po 16 „
civičín, najboljši, bokal	po 20 soldov
„ slabši, bokal	po 18 „
bric («Ekhwein»), najboljši, bok. . .	po 24 soldov
„ slabši, bok.	po 20 „
„ najslabši, bok.	po 18 „
prosekar, bokal	po 30 soldov

muškat in »marzeuin«, bokal . . . po 36 soldov
pivo, bokal po 6 soldov («Pür Dass Viertl Zu soldi 6«).

Ta cenik je bil sklenjen na rotovžu v petek popoldne, dne 27. februarja 1711. Obenem so določili štiri »vinske taksatorje«: Matijo Grailla, Janeza Mar. Fiorino, Andreja Šušterčiča in Janeza Güntscherla, ki naj obhodijo gostilne, pokušajo vino, ki se toči, napišejo na vsak sod ceno ter zaznamujejo s posebnim mestnim znakom. Cenik se mora javno razglasiti in nabiti, kakor je primerno. To vse pa zato, ker »krčmarji že dalj časa točijo vino po prehudo pretirani ceni, ki jo nastavljajo, kakor se jim zljubi, na veliko škodo občinstva.«

Prestopniki se bodo kaznovali z globo 12 zlatih dukatov.¹ Uporneže pa zadene še posebna zelo občutna kazen. Enako se bo ravnalo tudi s pivovarji ali pivotoči, če bi prekoračili gorenji cenik. («Ein gleicher Verstandt hat es auch mit denen Pür breyern oder Pürschenken Zum fahl dieselbe obige Tax ordnung excediern wurden.» S. p. 1711, fol. 56—58).

Koliko se je v Ljubljani popilo piva in kdo so bili konsumenti, za to prvo dobo pivovarništva tudi ne vemo. Domnevamo pa lahko, da so Ljubljancani pretežno pili vino in žganje, pivo pa v manjši meri. In še tega večji del priseljenci z nemškega severa in revnejši sloji ter pijači manj vdani ljudje. V potrdilo, da so »ga« Ljubljancani že pred več kot 300 leti »znali piti«, naj k zaključku navedem poročilo, ki ga je podal na mestni seji v ponedeljek, dne 22. junija 1615 župan Bernardini:

»Nadalje poroča gospod župan, da vlada pri sestankih rokodelcev, v njihovih bratovščinah in pri mojstrskih poedinah tako vidna obilica v jedi in pijači in takšna zapravljenost, da marsikdo na cele tedne komaj po dva ali tri dni dela, ostali čas pa prebije po gostilnah in, kadar taki ljudje umrjo, se pogosto za njimi niti toliko ne najde, da bi jih mogli pokopati. Njihove vdove in otroci morajo potem beračiti ali pa jih moramo vzeti v špital. Zato je potrebno napraviti red.« — Nato se je sklenilo, da se na pripraven dan skličejo vsi rokodelci na rotovž, da se jim to predoči in se jim nato v vseh zadevah postavi »policijski red«. (S. p. 1615, fol. 101.)

V ponedeljek, dne 6. julija 1615 so prišli pred skoro polnoštevilni mestni svet vsi predstojniki rokodelskih cehov. Župan jih je v dolgem govoru opozoril na obupne razmere, ki vladajo pri njih. Sklenili so se primerni ukrepi, n. pr.:

Kdor bo doma ali na ulici klel, se bo brez prizanašanja kaznoval s 14dnevno ječo v stolpu ali na Tranči.

Ista kazen zadene rokodelce, ki ob delavnikih posedajo po krčmah ali sicer postavajo, zato pa delajo v svojih delavnicah in hišah ob nedeljah in praznikih.

¹ Leta 1599., ko je določil magistrat tele cene: črnikalec, prosekar, »Rainfall« in »slična sladka vina« po 2 osmaka bokal («ossmakh» = 8 šilingov = 5/3 krajcarja), vipavec po 10 krajcarjev, rdeči in beli teran po 6 krajcarjev, najboljši dolenjec po 8 šilingov ali 1 osmak, so se prestopniki kaznovali »prvič z dvema zlatima dukatoma globe, vdrugič s štirimi in tretjič s šestimi. V četrti se trmoglavcu popolnoma ustavi vinotoč in pri tem se ne prizanese ne revnemu ne bogatemu, ne bogatemu ne revnemu. Kdor pa ni meščan, temu se povrh zapre še klet in se mu zapleni načeto vino.« Sklenjeno na rotovžu v petek 3. decembra 1599 (s. p. fol. 163).

»Nekateri se ob nedeljah in praznikih napijejo žganja in potem gredo v cerkev in širijo v cerkvi zopern duh, kar je mnogim, ki so morda (!) trezni, zelo neprijetno in lahko pri kom od smradu in studa povzroči bolezen. — Sklene se: če se to resno ne ustavi, bodo taki kaznovani kakor tisti zgoraj.«

Glede pretiranih poedin so sklenili, da ne sme na ženitovanjih nihče nuditi več kot dvajset (!) jedi (*»dass hinfüran bey denen Hochzeiten niemandt Er sey wer er wölle mehr als zwainzig richt...«*), pri drugih gostijah samo (!) 10 ali največ 12, pri krstinah pa nobene tople jedi.

Odravi naj se razvada, da se novi mojstri silijo, da morajo kar po 2 ali 3 dni gostiti in napajati svoje tovariše, nato morajo pa stradati, da nadomestijo izdatke, ali pa podražiti svoje delo. Poslej ne sme pri takih prilikah nihče več zapraviti kot od 6 do 10 gld., v kakršnih razmerah je pač.

»Tako se opaza pri mnogih rokodelcih slabo gospodarstvo, da vse, kar cel teden zaslužijo, ob nedeljah zapijo in se ne zadovoljijo morda v okrepcanje po opravljenem delu s pol ali enim bokalom dolenjca, ampak pijo samo najdražjega in najboljšega in potem prihajajo čisto nasekani (*»voll und doll«*) domov in

trpinčijo in pretepajo ženo in otroke, ki včasih nimajo pač niti kruha pri hiši in morajo zaradi močvega in očetovega pijančevanja trpeti revščino.« Sklene se »v bodoče ostro paziti na take osebe in, kdor malopridno zapija svoj denar in kogar zasačijo prenapitega (*»alss sehr überweint«*), se kaznuje s 14 dnevnim zaporom v stolpu ali na Tranči.

»Tudi na trgu naj rokodelci kažejo primerno skromnost, ob tržnih dneh naj ne pokupujejo najboljših reči, kot kapunov, piščancev, divje perutnine in podobnega. S tem dražijo (živila) ter sebi in otrokom odtegujejo potrebno hrano. Zadovoljijo naj se z govedino in drugo nasitljivo hrano« itd. itd.

Končno so sklenili, da se v bodoče noben rokodellec ne sme poleg svojega rokodelstva ukvarjati še s krmarstvom. Pustiti mora to ali ono. Z vinotočem pa se sme pečati samo kot z meščansko obrtjo in plačevati vse davke, dac in druge naklade...«

Razveseljivo je, da se pri tem velikem pogonu zoper pijančevanje in veseljačenje v Ljubljani — ki pa ni dosti zalegel — še ne omenja pivo kot sokrivec za nesreče v rokodelskih družinah, čeprav so leta 1615. pivo že poznali. Bilo je pač lahka pijača, ki težjim pivcem gotovo ni zadostovala.

ŠOTNI VOSEK LJUBLJANSKEGA BARJA

S. J E N Č I Č i n Z. T U M A

Ko smo informativno preiskovali šoto Ljubljanskega barja, smo ugotovili, da je mogoče dobiti s pomočjo primernih topil iz šote temen bitumen, ki predstavlja precej trdno smolno-voščeno snov. Dejstvo samo nas seveda ni presenetilo, ker so se voski našli v raznih nemških šotah že v prejšnjem stoletju. Ko pa smo iskali podatkov v sicer zelo obsežni literaturi o našem barju, nismo našli ničesar o šotnih voskih. Zato smo se namenili posvetiti temu vprašanju večjo pažnjo, prav posebno pa še iz razloga, ker ne more biti več daleč čas, ko bodo izčrpana naša šotna nahajališča.

Preden bomo poročali o naših izsledkih, je umestno, da zasledujemo sorodne raziskave drugih avtorjev, vendar le one, ki so eksperimentalne narave.

Pred 100 leti je izšla o postanku, tvorbi in bistvu šote Wiegmannova¹ razprava, ki je tedanjemu stanju vede najboljše odgovarjala, zaradi česar jo je nagradila pruska akademija znanosti. Čeprav vsebuje razprava seveda marsikaj, kar danes ne drži več, jo moramo vendar omeniti, ker je menda najstarejše delo, katero omenja voščene in smolne snovi, ki jih je mogoče izvléci iz šote z alkoholom in rektificiranim kamenim oljem.

Iz sredine prejšnjega stoletja so tudi razprave o drugih fosilnih voskih in se nanašajo deloma na voske, ki jih nahajamo v rjavih premogih (*Wackenro-*

der, Brückner)² deloma na smolne in voščene šotne snovi (*Mulder, Durin*).³ Vsa ta dela pa so se skoro pozabila, ko je postalo vprašanje zopet aktualno v začetku sedanjega stoletja. Povod so bile raziskave G. Kraemerja in A. Spilkerja,⁴ ki sta videla v fosilnih voskih diatomej prasnove nafte, ter patenti E. v. Boyena, po katerih so začeli pridobivati iz bituminoznega rjavega premoga montanski vosek.

Na posestvu Ludwigshof, ki leži v Uckermarki v Pomeriji, so našli jezersko kotlino, ki je bila napolnjena z jezerskim muzljem (glenom, *»Seeschlick«*). Izkazalo se je, da je bil v veliki meri sestavljen iz ostankov rastlin in živali. Našli so prav posebno mnogo kremenastih alg, dalje tudi cvetni prah borovcev, lesk in jelš ter ostanke majhnih vodnih živalic (n. pr. hitinaste oklepe dafnid in krustacej).⁵

Pri ekstrakciji sušenega muzlja s toluolom sta dobila Kraemer in Spilker okoli 3½ % temnorjavega voska, ki se je mastno lesketal, lomil kakor asfalt in se talil pri 50° — 70° C. Vosek, ki ga nazivljata avtorja *»Bacillariaceenwachs«*, ni vseboval nobenih gliceridov (masti) in se je komaj razlikoval od zemeljskega voska. Nadaljnja raziskovanja so razvidna iz originalne literature, ki je dostopna tudi v Ljub-

² Citirano po L. Ubbelohde, F. Goldschmidt und M. Hartmann, Handbuch der Chemie und Technologie der Öle und Fette, IV. B, str. 739 (1926).

³ Istotam.

⁴ Ber. d. d. chem. Ges. 32, 2940 (1899); 35, 1212 (1902).

⁵ L. Ubbelohde, l. c.

¹ Wiegmann, Dr. A. F. Über die Entstehung, Bildung und das Wesen des Torfes. Braunschweig 1837, citirano po P. Hoeringu, Moornutzung und Torfverwertung, Berlin 1921.